

Βοιωτία – Τόπος Ιστορικός

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

VIOTIA CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

Λ. Κουτσοπετάλου 1, Λιβαδειά, Τ.Κ. 32100, • Τηλ. 22610-28281, fax: 22610-21347
Παράρτημα Θήβας : Δίρκης 20, Θήβα, Τ.Κ. 32200 • Τηλ. 22620-89630 • fax: 22620-89630
<http://www.viotiachamber.gr>, e-mail: epimviot@otenet.gr

Έκδοση:

Επιμελητήριο Βοιωτίας

Συντονισμός – Κείμενα – Επιμέλεια:

**Εταιρία Διεθνικής Εκπαίδευσης & Ανάπτυξης -
TRANSCOOP**

Σχεδιασμός:

Σπύρος Καμποσούλης

Φωτογραφίες:

Νίκος Αναγνωστόπουλος

Οι φωτογραφίες στις σελ. 30 & 31 είναι του **Γιάννη Γαλανάκη** (από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού)

Λιβαδειά, 2017

Περιεχόμενα

Η ιστορία της Βοιωτίας με μία ματιά	6	Ο Λέων της Χαιρώνειας	26
Στον Δήμο Τανάγρας	8	Ο Τύμβος των Μακεδόνων	26
Αρχαιολογικός Χώρος στο Δήλεσι	8	Το Αρχαιολογικό Μουσείο Χαιρώνειας	27
Αρχαιολογικός Χώρος στα Δερβενοχώρια	8	Το Κέντρο Εικονικής Πραγματικότητας στη Χαιρώνεια	28
Αρχαία Τανάγρα	9	Το Αρχαίο Θέατρο της Χαιρώνειας	28
Αρχαιολογικό Μουσείο Σχηματαρίου	11	Η Ακρόπολη της Αρχαίας Χαιρώνειας	28
Στον Δήμο Θηβαίων	12	Η Ακρόπολη Πανοπέως στον Άγιο Βλάσιο	29
Τείχη Καδμείας – Μυκηναϊκό Ανάκτορο Καδμείων	12	Η Ακρόπολη της Αρχαίας Δαύλειας	29
Ιερό του Ισμνίου Απόλλωνος	13	Μυκηναϊκός Λαξευτός Τάφος στο Προσήλιο	30
Ιερό και Αρχαίο Θέατρο Καβιρείου	14	Στον Δήμο Διστόμου – Αράχοβας - Αντίκυρας	32
Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών	15	Αρχαιολογικός Χώρος στον λόφο «Κάστρο» Διστόμου	32
Αρχαιολογικός Χώρος Πλαταιών	16	Αρχαίο Τείχος Διστόμου	32
Αρχαιολογικός Χώρος Λεύκτρων	17	Αρχαιολογική Συλλογή Διστόμου	33
Αρχαία Κρεύσις	18	Ακρόπολη Αρχαίας Στείριδας	33
Αρχαιολογικός Χώρος Εύτρησης	18	Η Ακρόπολη του Μεδεώνος	34
Ακρόπολη Σιφών	19	Αρχαιολογικός χώρος Αντίκυρας	34
Στον Δήμο Αλιάρτου - Θεσπιέων	20	Στον Δήμο Ορχομενού	36
Αρχαία πόλη Θεσπιών	20	Ο Θολωτός Τάφος ή Θησαυρός του Μινύα	36
Αρχαιολογική Συλλογή Θεσπιών	21	Αρχαίο Θέατρο - Ωδείο Ορχομενού	37
Ιερό Άλσος των Μουσών	22	Μακεδονική Ακρόπολη Ορχομενού	38
Αρχαία πόλη της Αλιάρτου	23	Μυκηναϊκή Ακρόπολη Γλα	39
Στον Δήμο Λεβαδέων	24	Ακρόπολη αρχαίας Ακραϊφίας	40
Κορωνειακή Γη	24	Το Ηρώων του Πτώου	41
Το Μαντείο του Τροφωνίου Διός	25	Ναός του Πτώου Απόλλωνα	41
Ο Ναός του Διός Βασιλέως	25		

Αν και εξαιρετικά πλούσια σε μνημεία της κλασικής αρχαιότητας η Βοιωτία, δυστυχώς λίγα έχουν γίνει για την ανάδειξη τους, την προβολή τους και την αξιοποίηση του σημαντικού αυτού πολιτιστικού κεφαλαίου της περιοχής μας.

Απ' την Τανάγρα, στην Θήβα, κι από κει στο Μαντείο του Τροφώνιου στη Λιβαδειά, στον Ορχομενό και την Χαιρώνεια, τις Πλαταιές, το σύνολο σχεδόν της Βοιωτικής γής είναι συνυφασμένο με την κλασική περίοδο, την ιστορία και τη μυθολογία της Αρχαίας Ελλάδας. Σχεδόν κάθε γωνιά της Βοιωτίας έχει να διηγηθεί και μια ιστορία ή ένα μύθο που συνδέεται με την αρχαία ελληνική παράδοση. Ο Ελικώνας με την κοιλάδα των Μουσών, η Έρκυνα – η Νύμφη κόρη του Τροφώνιου, ο Παρνασσός, όπου μετά τον κατακλυσμό του Δευκαλίωνα ξαναδημιουργείται το ανθρώπινο γένος...

Αλλά κι ακόμη παλιότερα, στη μυκηνναϊκή περίοδο, ο πολιτισμός των Μινύων, ο Γλας, το αρχαίο αποξηραντικό έργο της Κωπαΐδας, και αρχαιότερο ίσως εγγειοβελτιωτικό έργο της Ευρώπης, ένας ολόκληρος πολιτισμός ελάχιστα αναδειγμένος, ελάχιστα γνωστός.

Φυσικά κατά καιρούς γίνονται παρεμβάσεις για την ανάδειξη του ενός ή του άλλου ιστορικού στοιχείου της περιοχής μας, με σημαντικότερη ίσως αυτήν του νέου Αρχαιολογικού Μουσείου των Θηβών. Αυτό, ωστόσο, το οποίο λείπει είναι μια συνολική αντιμετώπιση της ιστορίας μας, ως ενιαίου και μοναδικού πολιτιστικού κεφαλαίου και ως πόρου για αξιοποίηση και ανάδειξη της περιοχής μας συνολικά.

Στην κατεύθυνση αυτή επιχειρούμε, ως Επιμελητήριο Βοιωτίας, να συμβάλουμε με την παρούσα έκδοση. Το τεύχος αυτό, «Βοιωτία – Τόπος Ιστορικός» αποτελεί μέρος ενός τριπτύχου και μιας συνολικότερης προσπάθειας για την ανάδειξη του πολιτισμού του τόπου μας, με σκοπό, μέσα από την αξιοποίηση των πόρων του Προγράμματος Leader της Ελικώνας Παρνασσός ΑΕ ΟΤΑ, να υποστηρίξει την τοπική κοινωνία και τους συμπολίτες μας να συνειδητοποιήσουν την αξία του μοναδικού αυτού κεφαλαίου που έχουμε στα χέρια μας και να το αξιοποιήσουν για την ανάπτυξη του τόπου μας και την προσωπική τους ευημερία.

Κλείνοντας, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους τους συντελεστές της παρούσας έκδοσης και ιδιαίτερα το Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών, το Αρχαιολογικό Μουσείο Σχηματαρίου, το Αρχαιολογικό Μουσείο Χαιρώνειας, τις Αρχαιολογικές Συλλογές Θεσπιών και Διστόμου καθώς και όλους τους Δήμους της περιοχής.

Παναγιώτης Αग्νιάδης

Πρόεδρος του Επιμελητηρίου Βοιωτίας

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Επιμελητηρίου Βοιωτίας, έτος 2017

Πρόεδρος:
Αग्νιάδης Παναγιώτης

Α' Αντιπρόεδρος:
Ξενάκης Χρήστος

Β' Αντιπρόεδρος:
Κορογιάννος Ιωάννης

Γεν. Γραμματέας:
Στάϊκος Αλέξανδρος

Οικον. Επόπτης:
Παπακαραλάμπους Λουκάς

ΤΜΗΜΑ ΕΜΠΟΡΙΚΟ

Ζησιμόπουλος Θεόδωρος
Καρανάσος Αλέξανδρος
Μάστορης Ηλίας
Παπαθωμάς Χαράλαμπος
Ροζάνας Ηλίας
Στρατέλος Νικόλαος

ΤΜΗΜΑ ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟ

Καναρής Γεώργιος
Κόλλιας Ιωάννης
Μπάρκας Ιωάννης
Παπανικολάου Γεώργιος

ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ

Μωραΐτης Λουκάς

ΤΜΗΜΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Αποστόλου Ιωάννης
Κρεμμύδας Χαράλαμπος
Λιανός Δημήτριος
Μπτάς Αλέξανδρος
Ντούσας Ιωάννης

Η πρωτοβουλία του Επιμελητηρίου Βοιωτίας για την καταγραφή των αρχαιολογικών χώρων της περιοχής μας είναι αξιόπαινη, γιατί προσθέτει ένα χρήσιμο οδηγό για τη γνώση και την ανάδειξη της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς του Νομού μας. Η Βοιωτία είναι φορτωμένη με ιστορικές μνήμες που καταγράφονται συνοπτικά και εμπειριστωμένα. Για τους επισκέπτες που θέλουν να κάνουν ένα οδοιπορικό στους αρχαιολογικούς τόπους, η έκδοση είναι πολύτιμη, αλλά και για όλους εμάς, που ζούμε εδώ, κατοίκους και δημόσιες αρχές, είναι μία αφορμή και παραίνεση, να ασκηθούμε στην ιστορική παιδεία και να προβληματιστούμε πάνω στους τρόπους διαφύλαξης και αξιοποίησης ενός μεγάλου πολιτιστικού θησαυρού.

Πwτα Πούλου, Δήμαρχος Λεβαδεών

Η πληθώρα αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Βοιωτίας με την ιστορία τους αποτελούν εφελθρία για την ανάπτυξη του Πολιτιστικού Τουρισμού. Συχαρητήρια στο Επιμελητήριο Βοιωτίας, που αξιοποιώντας το πρόγραμμα Leader+, μέσω της Αναπτυξιακής Ανώνυμης Εταιρείας των ΟΤΑ “ΕΛΙΚΩΝΑΣ – ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ”, προχώρησε στην παρούσα έκδοση, που αναδεικνύει και προβάλλει, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, τον πολιτιστικό πλούτο και την υλική κληρονομιά γενικά της Βοιωτικής Γης, αλλά και του Δήμου Θηβαίων. Πιστεύω ότι η έκδοση αυτή είναι ένα σημαντικό βήμα για την ενεργοποίηση του Τουρισμού, ενός από τους βασικούς πυλώνες της οικονομίας της περιοχής μας και ένας χρήσιμος οδηγός για τους επισκέπτες αλλά και τους Βοιωτούς.

Σπυρίδων Νικολάου, Δήμαρχος Θηβαίων

Η Βοιωτία είναι ένας ευλογημένος τόπος. Εδώ ανταμώνουν ο Μύθος με την Ιστορία και οι Θεοί με τους ανθρώπους. Εδώ οι Μούσες δίδαξαν ότι σπουδαιότερο δημιούργησε ο άνθρωπος, ο Οιδίποδας σηματοδότησε την τραγικότητα, οι 700 Θεσπιείς την ανιδιοτελή θυσία για την πατρίδα. Κάθε πέτρα και κάθε γωνιά της Βοιωτίας μαρτυρά τη δόξα της, αλλά και τη συνέχειά της μέσα στο χρόνο. Η Βυζαντινή της ιστορία, το λαμπρό μοναστήρι του Οσίου Λουκά και όλα τα υπόλοιπα αναδεικνύουν την ευλογία αυτού του τόπου. Η Κωπαΐδα, ο πλούσιος κάμπος, ένα ανοικτό εν λειτουργία μουσείο, πηγή ζωής για τους κατοίκους της, δείχνει τη σπουδαία δυναμική αυτού του τόπου. Αλλά και όλες οι φυσικές της ομορφίες, ο Ελικώνας, ο Παρνασσός, η Έρκυνα, καλούν το επισκέπτη για μοναδικές εμπειρίες. Όλα αυτά και πολλά άλλα πρέπει να τα κοινοποιήσουμε, να γίνουν γνωστά. Στα πλαίσια αυτά χαίρομαι για την έκδοση αυτού του εντύπου. Είμαι βέβαιος πως η ποιότητά του διασφαλίζεται από το υψηλό κύρος του Επιμελητηρίου Βοιωτίας που πήρε την πρωτοβουλία.

Γεώργιος Ντασιώτης, Δήμαρχος Αλιάρτου – Θεσπιέων

«Χαιρετίζω την τόσο σημαντική προσπάθεια που πραγματοποιείται από το Επιμελητήριο Βοιωτίας για την ανάδειξη της κληρονομιάς μας. Ο Δήμος Διστόμου Αράχovas Αντίκυρας και εγώ προσωπικά στεκόμαστε δίπλα σε αυτήν, καθώς πάντοτε στηρίζουμε ενέργειες που συμβάλλουν στην τουριστική ανάπτυξη της χώρας μας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δε, που αφορά σε κάτι ιερό όπως η πορεία του τόπου μας στην ιστορία, η τουριστική προβολή ανάγεται σε ευθύνη αναμφισβήτητη, ενισχυμένη με την περηφάνια και την συγκίνηση που τη συνοδεύουν. Εκφράζω την πεποίθησή μου πως το εγχείρημα αυτό που συντελείται με την έκδοση του εντύπου για τις αρχαιότητες, τους αρχαιολογικούς χώρους και την ιστορική κληρονομιά της Βοιωτίας θα αποτελέσει μοχλό για την αειφόρο ανάπτυξη του τόπου μας και κατ' επέκτασιν, της Ελλάδος στο σύνολό της».

Ιωάννης Γεωργάκος, Δήμαρχος Διστόμου – Αράχovas - Αντίκυρας

Ορχομενός, Γλα, Ακραίφνιο ... Σας καλωσορίζω στη γη των Μινυών, την Παναγιοφρούρητη πόλη του Ορχομενού, εδώ που ο σύγχρονος Δήμος Ορχομενού - ξεκινώντας από τα παράλια του Ευβοϊκού κόλπου έως τις όχθες του Βοιωτικού Κηφισού - βαδίζει με στόχο την ανάδειξη της πολιτιστικής του κληρονομιάς, που έχει στην καρδιά του το Αρχαιολογικό Πάρκο Ορχομενού.

Λουκάς Υπερήφανος, Δήμαρχος Ορχομενού, Πρόεδρος ΠΕΔ Στερεάς Ελλάδας

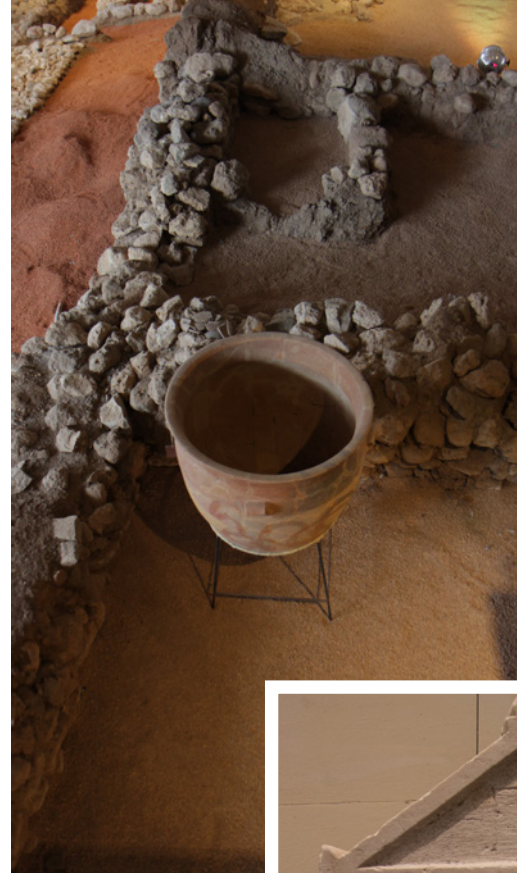
Φίλες και φίλοι

Για την Ελλάδα, η ψυχή, το αιώνιο και το άφθαρτο είναι η ιστορική της κληρονομιά. Είναι αυτή που πέρα από ιστορικές συγκυρίες και δοκιμασίες μας κάνει να ακτινοβολούμε πέρα από τα σύνορά μας. Ιδιαίτερα εμείς οι Βοιωτοί έχουμε την χαρά να ζούμε σε ένα τόπο με πλούσια ιστορία γεμάτο αρχαιολογικούς θησαυρούς. Αποτελεί δε, κοινό όραμα για όλους εμάς, να μοιραστούμε την ιστορία του τόπου μας με τον υπόλοιπο κόσμο. Στο Αρχαιολογικό μουσείο Σχηματαρίου του Δήμου Τανάγρας ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να θαυμάσει τους αρχαιολογικούς θησαυρούς και να ενημερωθεί για την πόλη της αρχαίας Τανάγρας και το επίνειό της, το αρχαίο Δήλιο, με το περίφημο Ιερό του Δήλιου Απόλλωνα. Η αρχαία Τανάγρα αποτέλεσε την πιο σημαντική Βοιωτική πόλη της αρχαιότητας, κατοικήθηκε από τον 14ο αιώνα π.Χ. και άκμασε από τους Μυκηναϊκούς μέχρι τους Ρωμαϊκούς χρόνους. Οι πρόσφατες ανασκαφές στο χώρο του αρχαίου Θεάτρου της Τανάγρας ήδη ανέδειξαν σημαντικότερα αρχαιολογικά ευρήματα. Με μεγάλη μας χαρά περιμένουμε τον επισκέπτη της πόλης μας να τον ξεναγήσουμε στο μεγαλείο του ανθρώπινου πνεύματος και να του μεταφέρουμε το φως που εξέπεψαν οι αρχαίοι πολιτισμοί μας, στοιχεία που σήμερα αποτελούν την ιστορική μας κληρονομιά.

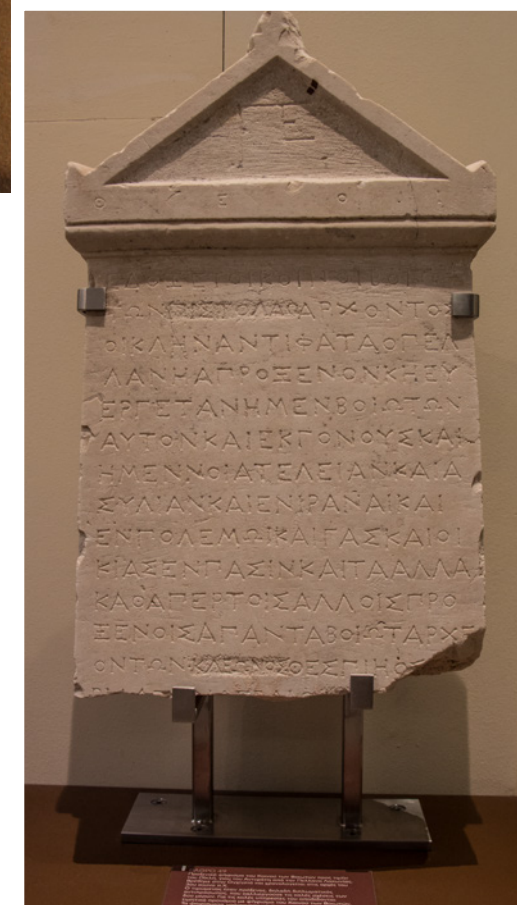
Βασίλειος Περγάλιας, Δήμαρχος Τανάγρας

Η ιστορία της Βοιωτίας με μία ματιά

Η κατοίκηση στη Βοιωτία ξεκινά ήδη από την νεολιθική εποχή με οικισμούς σε πεδινά σημεία όπου ήταν εύκολη η δυνατότητα εύρεσης τροφής. Η περιοχή γύρω από τη λίμνη της Κωπαΐδας, όπου υπήρχε άφθονη γη για καλλιέργεια, για κυνήγι, για ψάρεμα αποτέλεσε σημείο κατοίκησης. Στην πρώιμη εποχή του χαλκού, δημιουργούνται οικισμοί σε περιοχές με εύφορες εκτάσεις, στη Θήβα στη Χαιρώνεια, στον Ορχομενό, στην Έύτρηση και σε άλλες περιοχές με πρόσβαση στον Κορινθιακό και τον Ευβοϊκό κόλπο. Αρχίζουν να ξεχωρίζουν οι περιοχές της Θήβας και του Ορχομενού που στη συνέχεια θα έχουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην περιοχή. Κατά την μυκηναϊκή περίοδο, στη Θήβα δημιουργείται η περίφημη Καδμεία με το ισχυρό «κυκλώπειο» τείχος, που περιέβαλλε τον οικισμό και το συγκρότημα του ανακτόρου. Αντίστοιχα και στον Ορχομενό όπου βρέθηκε και ο εντυπωσιακός θολωτός τάφος του Μινύα. Αναπτύχθηκαν επίσης και άλλα κέντρα όπως η Τανάγρα, ο Ελεώνας, η Εύτρηση, η Αλίαρτος, η Αυλίδα. Δημιουργείται η τεράστια οχύρωση στην ακρόπολη του Γλα, δημιουργούνται τα αποστραγγιστικά έργα της Κωπαΐδας, που αποτελούν μοναδικό επίτευγμα της μυκηναϊκής περιόδου. Γύρω στα 1200 π.Χ., για άγνωστο μέχρι σήμερα λόγο, τα μυκηναϊκά ανάκτορα υφίστανται καταστροφές. Η ζωή όμως στον Βοιωτικό χώρο συνεχίζεται στους παραλιακούς οικισμούς και γύρω από τα πρώην ανακτορικά κέντρα. Σιγά – σιγά με την ανάπτυξη εμπορικών συναλλαγών αρχίζει πάλι η ανάπτυξη. Κατά το τέλος της γεωμετρικής περιόδου και με τους αρχαϊκούς χρόνους ξεκινά η δημιουργία των πόλεων - κρατών με την Θήβα να ξεχωρίζει. Είναι η περίοδος που ιδρύονται τα ξακουστά ιερά και καθιερώνονται αθλητικοί αγώνες. Ο Ησίοδος ο πρώτος γνωστός ποιητής της ανθρωπότητας από την Άσκηρ, συνθέτει τα φημισμένα ποιήματά του. Ο ανταγωνισμός με την Αττική εδραιώνεται. Δημιουργείται το Κοινό των Βοιωτών μια ομοσπονδία Βοιωτικών πόλεων που βασίζεται στην κοινή καταγωγή, τις κοινές γιορτές, την κοινή διάλεκτο, το κοινό νόμισμα. Το Κοινό συνεδριάζει στα δύο σημαντικά θρησκευτικά κέντρα, στο ιερό της Αθηνάς Ιτωνίας στην Κορώνεια, όπου τελούνταν τα Παμβοιωτία, και στο άλσος του Ποσειδώνα στην Οχηστό, κοντά στην Αλίαρτο. Παράλληλη πορεία ακολουθείται και από τη Φωκίδα με τη Φωκική Συμπολιτεία, στην οποία εντάχθηκαν η Αντίκυρα, η Άμβροσσος, η Δαυλίδα, ο Πανοπέας, η Ανεμώρεια, η Βουλίδα.

Το βόρειο άκρο της αρχαίας ακρόπολης Καδμείας από τον χώρο του Αρχαιολογικού Μουσείου Θηβών

Ψήφισμα του Κοινού των Βοιωτών, από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

Το τέλος της περιόδου αυτής σημαδεύεται από τους Περσικούς πολέμους, με τελευταία τη μάχη των Πλαταιών και την πολιτική υποβάθμιση της Θήβας η οποία ωστόσο γρήγορα ανακάμπτει και ηγείται του Κοινού των Βοιωτών. Αρκετά αργότερα, η Θήβα αναδεικνύεται επικεφαλής όλης της Ελλάδας με τη Θηβαϊκή ηγεμονία. Σύντομα όμως ακολουθεί η συντριβή της στη μάχη της Χαιρώνειας από τον Φίλιππο Β΄ ενώ αργότερα ο Αλέξανδρος Γ΄, έπειτα από επίμονη πολιορκία, ισοπεδώνει την πόλη. Με την αρχή των Ελληνιστικών χρόνων ο Ορχομενός, οι Θεσπιές και οι Πλαταιές, επανοικίζονται από τους Μακεδόνες. Λίγο αργότερα ξεκινά και η ανοικοδόμηση της Θήβας από τον Κάσσανδρο, βασιλέα της Μακεδονίας. Οι Βοιωτικές πόλεις γενικά είχαν φιλομακεδονική στάση, αν και στη συνέχεια αναγκάστηκαν να συμμαχήσουν με τους Ρωμαίους εναντίον των Μακεδόνων. Όσες πόλεις συμμαχησαν με τους Μακεδόνες κατά των Ρωμαίων, υπέστησαν καταστροφή όπως η Αλιάρτος, η Κορώνεια, η Θίσβη. Το Κοινό των Βοιωτών διαλύθηκε.

Στην Βοιωτία από το τέλος της γεωμετρικής περιόδου ξεχωρίζουν οι τέχνες της κεραμικής με γεωμετρικά σχήματα, της μεταλλοτεχνίας ενώ κατά την κλασική περίοδο ακμάζουν τόσο οι τέχνες της κεραμικής, της γλυπτικής, της αρχιτεκτονικής, της αγγειοπλαστικής και κοροπλαστικής όσο και η φιλοσοφία και ο επιστημονικός λόγος.

Οι ανασκαφές των αρχαίων Βοιωτικών πόλεων, της Θήβας, του Ορχομενού, της Εύτρησης, της Τανάγρας, του Ακράϊφνιου, των Θεσπιών, των Πλαταιών, της Αλιάρτου, της Λεβάδειας, της Χαιρώνειας, της Κορώνειας, της Θίσβης, της Αντίκυρας και πολλών άλλων περιοχών έφεραν στο φως πολύ αξιόλογα και πολυάριθμα ευρήματα για την εξέλιξη και την ιστορική τους πορεία.

Πήλινες ταφικές λάρνακες από την Τανάγρα, Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

Ειδώλιο από το Ακράϊφνιο, από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

Ψηφιδωτό δάπεδο από Θήβα με παράσταση αιλήτη, από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

Στον Δήμο Τανάγρας

Αρχαιολογικός Χώρος στο Δήλεσι

Από την Εθνική οδό Αθηνών – Θεσσαλονίκης, στρίβουμε δεξιά για μια πρώτη στάση στη Βοιωτία, στον παραλιακό οικισμό Δήλεσι. Στη θέση του βρισκόταν το αρχαίο Δήλιον που αποτελούσε επίνειο της σημαντικής πόλης της Τανάγρας. Εκεί βρισκόταν το ιερό του Δηλίου Απόλλωνα. Στο ιερό αυτό διεξαγόταν αγώνες μεγάλης θρησκευτικής και πολιτικής σημασίας για τους Βοιωτούς και κυρίως για τους Ταναγραίους¹. Στον χώρο αυτό βρέθηκε μεγάλη ελληνιστική στοά που θεωρείται πως όριζε τη βόρεια πλευρά του ιερού. Μέρος της θεμελίωσης της στοάς εκτείνεται και μέσα στη θάλασσα.

Σε διάφορους χώρους, βρέθηκαν κεραμικοί κλίβανοι, αλλά και κεραμικό εργαστήριο. Βρέθηκαν επίσης οξυπύθμενοι αμφορείς που θα πρέπει να κατασκευάζονταν στους κλιβάνους². Το Δήλιον θα πρέπει να ήταν κατά την ύστερη αρχαιότητα μεγάλο κέντρο κατασκευής εμπορικών αμφορέων και μεγάλο εμπορικό λιμάνι³.

Έγινε γνωστό και από τη μάχη στο Δήλιο, το 424 π.Χ., σε μια προσπάθεια της Αθήνας να ελέγξει τη Βοιωτία που όμως κατέληξε στην ήττα της Αθήνας. Στη μάχη στο Δήλιο έπεσαν και πολλοί Θεσπιείς. Ανεγέρθηκε πολυάνδριο στη βάση του οποίου τοποθετήθηκαν 9 στήλες με τα ονόματα των 202 πεσόντων.

Αρχαιολογικός Χώρος στα Δερβενοχώρια

Επιστροφή στην εθνική οδό, προς Σχηματάρι και μετά δεξιά προς Οινόη, συνεχίζουμε μέσα από μια όμορφη διαδρομή και φθάνουμε στα Σκούρτα το πρώτο χωριό των Δερβενοχωρίων. Στην αρχαιότητα, η περιοχή των Δερβενοχωρίων ονομαζόταν Πάνακτον. Η θέση της περιοχής, μεταξύ της Θήβας και της Αθήνας, αποτελούσε πεδίο διαμάχης μεταξύ των δύο πόλεων.

Ο αρχαιολογικός χώρος περιλαμβάνει το οροπέδιο Σκούρτων και τη γύρω ορεινή περιοχή των χωριών της Πύλης, των Σκούρτων, της Στεφάνης. Σήμερα διακρίνονται τα ερείπια της ακρόπολης των κλασικών χρόνων στη θέση Πάνακτον κοντά στο χωριό Πύλη. Στη θέση Μαζαρέικα σώζονται ερείπια οικισμού των κλασικών χρόνων, στον λόφο Λέμφθι σώζεται οικισμός πρωτοελλαδικών χρόνων⁴.

Το Πολυάνδριο των Θεσπιέων, από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

Ειδώλια γυναικών, από το
Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

Αρχαία Τανάγρα

Επόμενη στάση στην αρχαία Τανάγρα που βρίσκεται στον λόφο Γκριμάδα. Πρόκειται για μια πολύ σημαντική αρχαία πόλη, που ιδρύθηκε κατά τους αρχαϊκούς χρόνους. Η πόλη καταλάμβανε έκταση πάνω από 300 στρέμματα⁵ και ήταν κτισμένη κατά το ιπποδάμειο σύστημα, οργανωμένη σε ζώνες δραστηριοτήτων. Στο πιο υψηλό πλάτωμα ήταν κτισμένοι οι ναοί και τα σημαντικότερα ιερά. Στο μεσαίο, βρισκόταν τα δημόσια κτίρια, η αγορά και στο χαμηλότερο οι οικίες. Υπήρχαν πύλες στην οχύρωσή της από τις οποίες ξεκινούσαν δρόμοι που οδηγούσαν στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις της Βοιωτίας. Ανασκαφικές έρευνες στην περιοχή αυτή έφεραν στο φως την ακρόπολη, το αρχαίο λατομείο, τη νεκρόπολη, τμήματα κτιρίων των ελληνιστικών χρόνων⁶. Επίσης, το αρχαίο θέατρο που βρίσκεται νότια της ακρόπολης και είναι ορατό και σήμερα. Πιθανότατα στο θέατρο να γινόταν μουσικοί και θεατρικοί αγώνες κατά την διάρκεια των Σαραπειών, εορτών που διενεργούνταν από τον 1ο αιώνα π.Χ. στην περιοχή⁷.

Η αρχαία Τανάγρα αποτελούσε το κέντρο της Ταναγραϊκής περιοχής που περιελάμβανε επίσης τις πόλεις Αυλίδα και Δήλιον καθώς και τις πόλεις Ελεών, Άρμα, Μυκαλησσός και Φαραί, που συνιστούσαν τη λεγόμενη τετρακωμία⁸. Ο αρχαίος Ελεών ταυτίζεται με το σημερινό Άρμα όπου βρίσκεται η οχυρωμένη ακρόπολη του αρχαίου Ελεώνα⁹. Η Μυκαλησσός ταυτίζεται με τη σημερινή Ριτσώνα που ανήκει διοικητικά στην περιοχή της Εύβοιας. Οι αρχαίες Φαρές πιθανολογείται ότι βρίσκονταν στη θέση «λόφος Κάστρο - Βίγλα» όπου βρέθηκαν ερείπια ακρόπολης κλασικών χρόνων¹⁰.

Επίσης, μυκηναϊκοί οικισμοί και νεκροταφεία θαλαμοειδών τάφων βρέθηκαν στις θέσεις «Γέφυρα» ή «Λέδεζα», ΝΑ της Τανάγρας και στις θέσεις «Δένδρο» ή «Γκράβα», ανατολικά της Τανάγρας¹¹. Οι τάφοι αυτοί περιείχαν μεγάλο αριθμό πήλινων διακοσμημένων λαρνάκων¹².

Η θέση της Τανάγρας, μεταξύ της Αττικής και της Βοιωτίας, την καθιστούσε ιδιαίτερα σημαντική, ενώ έντονη ήταν και η επίδραση της Αττικής στην αρχαία Τανάγρα. Από τα αττικά εργαστήρια μεταφέρθηκαν στα εργαστήρια της Τανάγρας οι γνωστές «Ταναγραίες» που ήταν ειδώλια, συνήθως γυναικών, «με περίτεχνες κομμώσεις, με στάσεις γεμάτες χάρη και κίνηση»¹³. Το υλικό που χρησιμοποιούσαν για την κατασκευή τους ήταν καλά δουλεμένος πηλός. Οι ταναγραϊκοί αυτοί τύποι διαδόθηκαν και στα μεγάλα κέντρα κοροπλαστικής της Μικράς Ασίας και της Αιγύπτου¹⁴.

Τα ειδώλια πρωτοβρέθηκαν σε λαθρασκαφές από το 1870-1873, που σχεδόν απογύμνωσαν τις ταναγραϊκές νεκροπόλεις. Πάνω από 10.000 ήταν οι τάφοι που συλλήθηκαν¹⁵.

Τις περίφημες Ταναγραίες, μπορεί σήμερα να δει ο επισκέπτης στα Αρχαιολογικά Μουσεία Θήβας και Σχηματαρίου ενώ σημαντική είναι η συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου Αθηνών αλλά και Μουσείων της Ευρώπης (Παρίσι, Λονδίνο, Βερολίνο).

Αρχαιολογικός Χώρος Τανάγρας

Αρχαιολογικό Μουσείο Σχηματαρίου

Επιστρέφουμε στο Σχηματάρι για μια επίσκεψη στο μικρό ανακαινισμένο αρχαιολογικό του μουσείο, για τη γνωριμία με την ταναγραϊκή τέχνη και τα σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα της Τανάγρας. Το Μουσείο στεγάζεται σε ένα παλιό όμορφο πετρόκτιστο κτίριο που ίδρυσε το 1890 η Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία. Πρώτη φορά το μουσείο λειτούργησε το 1906. Το 1983 έκλεισε για να ανακαινιστεί και επαναλειτούργησε το 2006.

Στην αυλή του μουσείου εκτίθενται επιτύμβια μνημεία, αρχιτεκτονικά μέλη από δημόσια κτίσματα και ιερά, στον προθάλαμο υπάρχει πληροφοριακό και εποπτικό υλικό για την αρχαία Τανάγρα και την ευρύτερη περιοχή, στις υπόλοιπες αίθουσες του μουσείου παρουσιάζονται μεταξύ άλλων ευρήματα των προϊστορικών χρόνων - ξεχωρίζουν δύο λάρνακες με ζωγραφικές παραστάσεις, ειδώλια, αγγεία, κοσμήματα από τους θαλαμοειδείς τάφους -, ευρήματα των αρχαϊκών χρόνων με ειδώλια και αγγεία από τις ταναγραϊκές νεκρόπολεις, των κλασικών χρόνων και των ελληνοιστικών χρόνων με ανάγλυφες επιτύμβιες στήλες. Επίσης παρουσιάζονται επιτύμβια μνημεία, «ταναγραίεις», αγγεία και μικροαντικείμενα που προέρχονται από τάφους¹⁶.

Λάρνακα με ζωγραφική παράσταση,
από το Αρχαιολογικό Μουσείο
Σχηματαρίου

Αρχαιολογικό Μουσείο Σχηματαρίου

Στον Δήμο Θηβαίων

Τείχη Καδμείας – Μυκηναϊκό Ανάκτορο Καδμείον

Αφήνοντας πίσω μας το Σχηματάρι και την Τανάγρα, με κατεύθυνση δυτικά και δι-ασχίζοντας μία όμορφη περιοχή με αμπελώνες και χαμηλή βλάστηση καταλήγουμε στη Θήβα. Κατά την αρχαιότητα υπήρξε πρωτεύουσα της Βοιωτίας και η συμβολή της στην άνθιση του ελληνικού πολιτισμού ήταν καταλυτική. Η Αθήνα, η Σπάρτη και η Θήβα αποτέλεσαν τις τρεις ισχυρές πόλεις-κράτη της αρχαίας Ελλάδας, με τη Θήβα μάλιστα να αναλαμβάνει την πολιτική και στρατιωτική ηγεμονία της από το 371 έως το 362 π.Χ. Τον 6ο αιώνα π.Χ. η Θήβα είναι επικεφαλής του Κοινού των Βοιωτών του παλαιότερου πρότυπου ομοσπονδιακής οργάνωσης στον ελληνικό χώρο¹⁷.

Η Θήβα έχει χτιστεί πάνω στην Καδμεία, την αρχαία και μυκηναϊκή ακρόπολη, τα τείχη της οποίας σώζονται ακόμη σε λίγα όμως σημεία. Ο Κάδμος, σύμφωνα με τη μυθολογία, ήταν αυτός που ίδρυσε τη Θήβα. Ήταν γιός του βασιλιά της Φοινίκης Αγήνορα και αδελφός του Φοίνικα, του Κίλικα και της Ευρώπης. Το σπουδαιότερο εύρημα του τείχους της Καδμείας αποκαλύφθηκε το 1915 στην ανατολική πλευρά της πόλης από τις Ηλέκτρες ως τις Προιτίδες πύλες¹⁸. Οι Ηλέκτρες πύλες ήταν οι κυριότερες πύλες της αρχαίας Θήβας, καθώς από αυτές περνούσε ο δρόμος που ερχόταν από την Αθήνα μέσω των Πλαταιών. Πριν από τις Ηλέκτρες Πύλες, στο νοτιοανατολικό άκρο της Καδμείας, υπήρχε το ιερό του Ηρακλέους¹⁹. Στις υπόλοιπες προσβάσεις της πόλης, στη βόρεια και δυτική πλευρά της, θα πρέπει να βρισκόταν και οι υπόλοιπες πύλες της Καδμείας που, σύμφωνα με την παράδοση όλες μαζί ήταν συνολικά επτά.

Σε ολόκληρο τον τειχισμένο χώρο της Καδμείας βρίσκονται κτίρια με ανακτορικό χαρακτήρα. Το Μυκηναϊκό Ανάκτορο (Καδμείον), ένα από τα σημαντικότερα μυκηναϊκά διοικητικά κέντρα της Ηπειρωτικής Ελλάδος που χρονολογείται στον 14^ο-13^ο αιώνα π.Χ., βρισκόταν στο κέντρο της Καδμείας ακρόπολης και κάλυπτε ένα μεγάλο κομμάτι του λόφου των Θηβών. Σημαντικά ήταν τα ευρήματα των διακοσμημένων με τοιχογραφίες κτιρίων του ανακτόρου, όπως αρχαία των πάλινων πινακίδων Γραμμικής Β' γράφης, οι ενεπίγραφοι ψευδόστομοι αμφορείς²⁰. Στη

Ψευδόστομος αμφορέας εισηγμένος στη Θήβα από την Δυτική Κρήτη, από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

Σφραγιδοκύλινδροι από «Θησαυρό» από Ανάκτορο Θήβας,
από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

δυτική πλευρά του μυκηναϊκού ανακτόρου εντοπίστηκε εγκατάσταση για την επεξεργασία του μαλλιού. Το «Δωμάτιο του Θησαυρού» ή «Θησαυροφυλάκιο του ανακτόρου» βρισκόταν στη βορειοανατολική γωνία του κεντρικού συγκροτήματος του μυκηναϊκού ανακτόρου της Θήβας. Εκεί φυλάσσονταν πολύτιμα αντικείμενα και κοσμήματα από χρυσό, λαζουρίτη, αχάτη και ελεφαντόδοντο, καθώς και ένας μοναδικός θησαυρός από εισηγμένους σφραγιδοκύλινδρους ασσυριακής, χεττιτικής, χουριτικής και κυπριακής προέλευσης²¹. Η «Οπλοθήκη», βρισκόταν στο ανατολικό τμήμα της ακρόπολης και αποτελούσε παράρτημα του κεντρικού συγκροτήματος του ανακτόρου.

Στο κέντρο του βορείου τμήματος της μυκηναϊκής ακρόπολης βρισκόταν το επονομαζόμενο «Παλιό Καδμείο». Υπήρχαν πολλά δωμάτια και διάδρομοι, με εργαστηριακή και αποθηκευτική λειτουργία για αντικείμενα και κοσμήματα. Στο ίδιο κτίριο αποθηκεύονταν και μεγάλοι ψευδόστομοι αμφορείς που έφταναν από την Κρήτη²².

Ιερό του Ισμνίου Απόλλωνος

Το ιερό του Ισμνίου Απόλλωνος ήταν από τα σημαντικότερα ιερά της αρχαίας Θήβας, η φήμη του οποίου ξεπερνούσε τα όρια της Βοιωτίας. Βρισκόταν στον λόφο Ισμνίου στα νοτιοανατολικά της αρχαίας πόλης. Ο πρώτος ναός κτίστηκε γύρω στα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. Όταν καταστράφηκε, κτίστηκε άλλος ναός, δωρικού ρυθμού, που διατηρήθηκε ως τις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. Τότε κτίστηκε ο τρίτος ναός, δωρικός περίπτερος, ο οποίος πιθανώς δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Κατάλοιπα της θεμελίωσης αυτού του τελευταίου ναού είναι σήμερα ορατά στην κορυφή του λόφου. Σύμφωνα με τον Πausανία, στην είσοδο του ιερού υπήρχαν αγάλματα του Ερμή και της Αθηνάς, τα οποία η παράδοση απέδιδε στους μεγάλους γλύπτες Φειδία και Σκόπα²³. Στο εσωτερικό του υπήρχε πλήθος αφιερωμάτων, όπως αγάλματα και τρίποδες.

Ιερό και Αρχαίο Θέατρο Καβιρείου

Λείψανα του ιερού του θηβαϊκού Καβιρείου βρίσκονται σε απόσταση 8 χιλιομέτρων από τη Θήβα προς τα δυτικά. Το ιερό υπήρξε τόπος λατρείας αφιερωμένος στους θεούς Κάβειρο και Παίδα και στην «Καβειραία Δήμητρα». Οι Κάβειροι, μυστήριοι και τρομεροί θεοί, ήταν οι προστάτες του αμπελιού και της ευγονίας των ζώων.

Το ιερό αποτελείτο από τον ναό, το θέατρο, τη στοά κι από κτίρια τελετουργιών και θυσιών. Στα ανατολικά του ναού, σε ένα φυσικό ύψωμα, αποκαλύφθηκε το θέατρο, το οποίο προοριζόταν για την παρακολούθηση των τελετουργιών που αφορούσαν στη μύηση των πιστών. Η αρχαιότερη μορφή του κοίλου του θεάτρου χρονολογείται στο 200-150 π.Χ., όμως οι έξι σειρές από εδώλια που διατηρούνται έως σήμερα διατεταγμένες σε έντεκα κερκίδες, είναι από τη ρωμαϊκή περίοδο (50-100 π.Χ.). Το θέατρο στην αρχική του μορφή αποτελείτο από δώδεκα σειρές εδωλίων, ενώ δεν υπήρχε σκηνή. Εικάζεται ότι ως σκηνή παρουσιαζόταν η πρόσοψη της δυτικής πλευράς του ναού. Ανάμεσα στον ναό και στο κοίλο υπήρχε κυκλική ορχήστρα διαμέτρου 26μ., στο μέσο της οποίας βρισκόταν βωμός²⁴.

Αρχαίο θέατρο
Καβιρείου

Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

Δεν μπορεί κάποιος να φτάσει στη Θήβα και να μην επισκεφθεί το εξαιρετικό, ανακαινισμένο Αρχαιολογικό Μουσείο των Θηβών, που είναι από τα σημαντικότερα αρχαιολογικά μουσεία στην Ελλάδα. Μερικές από τις συλλογές που περιλαμβάνει είναι σπάνιες ή μοναδικές στο είδος τους. Στεγάζει πλήθος αρχαιοτήτων από ολόκληρη τη Βοιωτία, ορισμένες από τις οποίες συγκαταλέγονται στα πιο φημισμένα έργα του αρχαίου κόσμου παγκοσμίως. Τα εκθέματά του στεγάζονται σε χώρο εμβαδού 1.000 τ.μ., προέρχονται από ανασκαφές στη Βοιωτία και καλύπτουν χρονολογικά τον πολιτισμό της περιοχής από τα παλαιολιθικά χρόνια έως και το τέλος της Οθωμανικής κυριαρχίας. Υπάρχουν αίθουσες για τους παλαιολιθικούς, νεολιθικούς χρόνους, για την εποχή του Χαλκού, τη γένεση του Μυκηναϊκού Πολιτισμού όπου ξεχωρίζουν η Θήβα και ο Ορχομενός, με κτερίσματα από πολυτελείς τάφους της εποχής, με αγγεία που χρησιμοποιήθηκαν σε μεγάλα τελετουργικά συμπόσια στη Θήβα, με ταφικά ευρήματα της πρώιμης Μυκηναϊκής περιόδου από τον Ορχομενό. Η περιήγηση στην ιστορία συνεχίζεται στις αίθουσες τις αφιερωμένες στους Μυκηναϊκούς, τους Γεωμετρικούς, τους Αρχαϊκούς, τους Κλασικούς και Ελληνιστικούς χρόνους, στην Ρωμαϊκή, την Βυζαντινή εποχή, την Φραγκοκρατία και την Τουρκοκρατία.

Σε εξειδικευμένες ενότητες παρουσιάζεται η πνευματική ακτινοβολία της Βοιωτίας. Εκτός από την πορεία της περιοχής στο χρόνο, σε άλλες εξειδικευμένες ενότητες παρουσιάζεται ακόμη η ιστορία του Αρχαιολογικού Μουσείου Θηβών, οι πρώτες αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή, οι μύθοι που σχετίζονται με τη Βοιωτία και η επιρροή της στην πνευματική ζωή, από την αρχαιότητα έως και τη σύγχρονη εποχή.

Οι εκθέσεις υποστηρίζονται από εκτενές εποπτικό υλικό, φωτογραφίες, σχέδια, χάρτες, τρισδιάστατες αναπαραστάσεις μνημείων και αντικειμένων, προβολή βίντεο, κλπ.

Τοιχογραφία, πομπή Γυναικών από ανάκτορο Θήβας, από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

Τοιχογραφία από Ανακτορικό συγκρότημα στην ακρόπολη του Γλα, από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

Αρχαιολογικός Χώρος Πλαταιών

Μετά την Θήβα, μπορούμε να κατευθυνθούμε προς τις ξακουστές Πλαταιές. Οι αρχαίες Πλαταιές, χτισμένες στους πρόποδες του όρους Κιθαιρώνα, έμειναν στην ιστορία για την περίφημη μάχη του 479 π.Χ. κατά την οποία οι Πέρσες ηττήθηκαν ολοκληρωτικά από τα ελληνικά στρατεύματα. Η Μάχη των Πλαταιών αποτέλεσε σύμβολο του ελληνικού αγώνα για ελευθερία και εθνική ανεξαρτησία. Μετά τη μάχη, και σύμφωνα με τις οδηγίες του Μαντείου των Δελφών, στην περιοχή χτίστηκε βωμός προς τιμήν του Δία, που συνέβαλε τα μέγιστα στη νίκη κατά των Περσών. Για τον εορτασμό της μεγάλης αυτής νίκης θεσπίστηκαν τα «Ελευθέρια», μια ετήσια γιορτή, κεντρικό μέρος της οποίας αποτελούσε ο βωμός του Ελευθερίου Διός.

Από ανασκαφές σε περιοχή κοντά στον βωμό, ανακαλύφθηκε τάφος με πλάκες ο οποίος εικάζεται ότι είναι το μνημείο το πεσόντων της μάχης, καθώς περιείχε σημαντικό αριθμό σκελετών χωρίς κτερίσματα.

Στις μέρες μας, από τις αρχαίες Πλαταιές σώζονται λείψανα του οχυρωματικού περιβάλλου της πόλης, συνολικού μήκους 4,5 περίπου χλμ, τα οποία χρονολογούνται στον 5ο – 4ο π.Χ. αιώνα, κάποιοι πύργοι αλλά και κάποια κομμάτια από προϊστορικά τείχη.

Εντός της οχυρωμένης ακρόπολης, στη βορειοδυτική πλευρά της, βρισκόταν ο δωρικός ναός της Ήρας (Ηραίο) και ο Ξενώνας ή Καταγώγιον. Ο ναός φιλοξενούσε το άγαλμα της Ήρας, σμιλεμένο από τον Πραξιτέλη, ενώ ο Ξενώνας ήταν το μέρος διαμονής των προσκυνητών του Ηραίου. Το μεγάλο αυτό οικοδόμημα ήταν χτισμένο σε δύο ορόφους και χωρισμένο σε πολλά δωμάτια, είχε τέσσερις πλευρές και μια κεντρική εσωτερική αυλή.

Σε περιοχή εκτός του οχυρωματικού περιβάλλου τα λιγοστά ευρήματα αποδεικνύουν την ύπαρξη νεκροταφείων. Τα περίτεχνα τμήματα αττικής, ρωμαϊκής σαρκοφάγου επιβεβαιώνουν τη στενή σχέση της πόλης των Πλαταιών με τους Αθηναίους²⁵.

.....
Αρχαιολογικός χώρος Πλαταιών
.....

Αρχαιολογικός Χώρος Λεύκτρων

Αφήνουμε πίσω τις ξακουστές Πλαταιές με κατεύθυνση προς τις φημισμένες Θεσπιές. Στα μισά περίπου της διαδρομής, διασχίζουμε την πεδιάδα των Λεύκτρων. Τα Λεύκτρα έγιναν γνωστά πανελληνίως όταν το 371 π.Χ. συγκρούστηκαν εκεί οι Σπαρτιάτες με επικεφαλής τον Κλεόμβροτο, με τους Θηβαίους με επικεφαλής τον Επαμεινώνδα. Η μάχη βρήκε θριαμβευτές τους Θηβαίους, με τον Επαμεινώνδα να στήνει το τρόπαιο της νίκης. Από αναπαραστάσεις σε βοιωτικά νομίσματα πληροφορούμαστε ότι πάνω σε έναν κυλινδρικό στύλο στερεωνόταν μία πανοπλία, θώρακας, στρογγυλή ασπίδα, δόρυ και κράνος που είχαν αφαιρεθεί από τους ηττημένους αντιπάλους. Αυτό ήταν το κυρίως τρόπαιο. Σήμερα σώζεται το λίθινο κυλινδρικό βάθρο του μνημείου με διάζωμα τριγλύφων και μετοπών και σειρά στρογγυλών ασπίδων.

Το μνημείο, το οποίο αποτελεί απόδειξη της ιστορικής μάχης, αναστηλώθηκε στη σημερινή του μορφή το 1957-1958²⁶.

Το Τρόπαιο των Λεύκτρων

Αρχαία Κρεύσις

Αφού λοιπόν φτάσαμε ως τα Λεύκτρα και περιηγηθήκαμε στον αρχαιολογικό χώρο, ένας ακόμη χώρος κοντά, περιμένει για να μας πει την ιστορία του. Μέσα από το χωριό των Λεύκτρων, ο δρόμος μας οδηγεί στην παραλία της Λιβαδόστρας όπου βρίσκεται το οχυρωματικό φρούριο της Ακρόπολης της Κρεύσιδος, στην ανατολική πλαγιά του όρους Κορομπίλι. Σε αρκετά καλή κατάσταση σώζονται οχυρωματικά τείχη με πύργους τα οποία χρονολογούνται στον 4ο π.Χ. αιώνα. Η Λιβαδόστρα έχει ταυτιστεί με την αρχαία Κρεύσιδα, η οποία ήταν επίγειο της Θίσβης στην αρχαιότητα.

Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών φιλοξενεί το εμβληματικό άγαλμα του χάλκινου Ποσειδώνα, το οποίο ανασύρθηκε από τη θάλασσα της Λιβαδόστρας²⁷.

Αρχαιολογικός Χώρος Εύτρησης

Μόλις 2 κλμ ΒΑ των Λεύκτρων, στη θέση Αρκοπόδι, βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος της Εύτρησης. Σύμφωνα με τη μυθολογία η πόλη χτίστηκε από τον Ζήθο και τον Αμφίονα, θρυλικούς ήρωες της Βοιωτίας. Ο αρχαιολογικός χώρος της Εύτρησης περιλαμβάνει οικιστικά ευρήματα από όλες τις φάσεις της ιστορίας.

Οι ανασκαφές έδειξαν ότι η πόλη κατοικείται από την νεολιθική περίοδο, ενώ υπάρχουν οικοδομικά λείψανα τόσο των πρωτοελλαδικών όσο και των μεσοελλαδικών χρόνων. Η εποχή της μεγά-

Αρχαία Κρεύσις

Ο Κούρος της
Εύτρησης, από
το Αρχαιολογικό
Μουσείο Θηβών

λης ακμής της ήταν η πρωτοελλαδική, αν και η οχύρωση της πόλης πραγματοποιήθηκε κατά τους μυκηναϊκούς χρόνους. Μετά από μια περίοδο κατά την οποία για άγνωστους λόγους εγκαταλείφθηκε, τον 6^ο π.Χ. αιώνα εποικίστηκε από τους Θεσπιείς.

Κατά τις ανασκαφές της Εύτρησης βρέθηκε, μεταξύ άλλων, κεραμική, αλλά και ο Κούρος της Εύτρησης (Απόλλωνας), χωρίς χέρια, κεφάλι και πόδια, ο οποίος χρονολογείται στον 6^ο π.Χ. αιώνα και εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών.

Ακόμη, στην περιοχή βρέθηκαν τάφοι του μεσοελλαδικού οικισμού, αλλά και πήλινα και χάλκινα αναθήματα από το ιερό του Απόλλωνα Ευτρησίτη του 6^{ου} και 5^{ου} π.Χ. αιώνα. Το τμήμα τείχους του 4^{ου} αιώνα π.Χ. που αποκαλύφθηκε, υποδεικνύει ότι ο οικισμός της κλασικής περιόδου βρισκόταν στα βορειοανατολικά του λόφου²⁸.

Ακρόπολη Σιφών

Αξιοθέατα της Βοιωτίας μπορεί κανείς να θαυμάσει και άλλα στο παραλιακό μέτωπο. Στον ανατολικό μυχό του κόλπου της Δομβραϊνας, στη σημερινή Αλυκή, οι επισκέπτες μπορούν να δουν από κοντά τα ερείπια της Τίφας (ή Σίφας, ή των Σιφών). Οι Σίφαι, όπως και η αρχαία Κρεύσις (Λιβαδόστρα), ήταν επίγειοι των Θεσπιών. Ειδικά για την Ακρόπολη των Σιφών ή Τιφών κάνει αναφορά ο Πausανίας στα Βοιωτικά.

Στον λόφο του οικισμού διατηρούνται ακόμα σε αρκετά καλή κατάσταση τα τείχη της ακροπόλεως, με έξι πύργους και τρεις πύλες, με την κυριότερη πύλη στην πλευρά της παραλίας. Ο 4^{ος} π.Χ. αιώνας κατά τον οποίο οχυρώθηκε τόσο η ακρόπολη όσο και η κάτω πόλη, ήταν και η περίοδος της μεγάλης ακμής της περιοχής, μαζί με τα ρωμαϊκά χρόνια.

Τα ευρήματα κεραμικής τέχνης προϊστορικών και ιστορικών χρόνων μαρτυρούν τη μακρά περίοδο κατοίκησης της περιοχής. Πολλά και σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα φιλοξενούνται σήμερα στο μουσείο της Θήβας²⁹.

Ακρόπολη Σιφών

Στον Δήμο Αλιάρτου - Θεσπιέων

Αρχαία πόλη Θεσπιών

Επιστρέφουμε στις Θεσπιές, μια άλλη αρχαία πόλη πολύ σημαντική της Βοιωτίας. Κατέχει ιδιαίτερη θέση στο κοινό των Βοιωτών. Είχε υπό τον έλεγχο της το ιερό των Μουσών, τις βοιωτικές πόλεις, την Άσκρα, την Θίσβη, τα Λεύκτρα, την Κερησσό και την Εύτρηση, τα λιμάνια των Σιφών, της Κρεύσης και των Κορσιών στον Κορινθιακό κόλπο, ενώ ανέπτυξε και στενές σχέσεις με την Αθήνα.

Στην μάχη των Θερμοπυλών 700 Θεσπιείς πολέμησαν στο πλευρό των Σπαρτιατών κατά των Περσών. Αν και τους επετράπη να φύγουν, αυτοί αποφάσισαν να μην αφήσουν τους Σπαρτιάτες και να παραμείνουν στις Θερμοπύλες. Στην είσοδο των Θεσπιών σήμερα υπάρχει μνημείο των πεσόντων στη μάχη αυτή.

Οι Θεσπιείς συμμετείχαν και στην μάχη των Πλαταιών, όπου πολέμησαν και πάλι εναντίον των Περσών.

Η κλασική εποχή ήταν η περίοδος ακμής για τις Θεσπιές και τότε δημιουργήθηκαν πολλά δημόσια οικοδομήματα.

Από διάφορες πηγές προκύπτει ότι οι Θεσπιείς τιμούσαν ιδιαίτερα τον Έρωτα. Το ιερό του Έρωτα στις Θεσπιές υπήρξε ο αρχαιότερος και σημαντικότερος τόπος λατρείας του θεού στον Ελλαδικό χώρο. Προς τιμήν του πραγματοποιούνταν κάθε πέντε χρόνια τα Ερωτίδεια, γιορτές που περιελάμβαναν θυσίες, μουσικούς και αθλητικούς αγώνες³⁰.

Οι Θεσπιείς πολέμησαν μαζί με τους υπόλοιπους Βοιωτούς εναντίον των Αθηναίων στη μάχη του Δηλίου. Οι νεκροί της μάχης τάφηκαν στο Πολυάνδριο, όπου βρέθηκαν ο περίβολος του ταφικού μνημείου, διάφορα κτερίσματα, ο κορμός λιονταριού καθώς και οι λίθινες στήλες με τα ονόματα των πεσόντων στη μάχη του Δηλίου.

Τα αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρούν τη συνεχή κατοίκηση της θέσης από τη νεολιθική ως τη βυζαντινή εποχή.

Η αρχαία πόλη τοποθετείται 500μ. νότια της σημερινής, βόρεια του ποταμού Καναβάρη (Θέσπιου). Σήμερα η αρχαία πόλη έχει σχεδόν εξαφανιστεί.

Από την
Αρχαιολογική
Συλλογή Θεσπιών

Αρχαιολογική Συλλογή Θεσπιών

Η αρχαιολογική Συλλογή Θεσπιών φιλοξενείται σε ένα ωραίο κτίριο του 19^{ου} αιώνα που ήταν το παλιό δημοτικό σχολείο του χωριού. Η Συλλογή περιλαμβάνει ευρήματα όπως γλυπτά, κεραμικά, αρχιτεκτονικά μέλη, επιγραφές, επιτύμβιες στήλες που προέρχονται από τις ανασκαφές στην περιοχή.

Επίσης, στον χώρο παρέχεται η δυνατότητα παρακολούθησης ενημερωτικού προγράμματος με θέμα «Αρχαίες Θεσπιές: μια ιστορία Θεών και Ανθρώπων»³¹.

Το κτίριο που φιλοξενεί την
Αρχαιολογική Συλλογή Θεσπιών

Ιερό Άλσος των Μουσών

Μετά τις Θεσπιές συνεχίζουμε στον δρόμο προς Αλιάρτο μέσω της Άσκλης γενέτειρας του Ησίοδου. Σε κοντινή απόσταση από τις Θεσπιές βρίσκεται το Ιερό Άλσος ή Κοιλιάδα των Μουσών.

Η ιστορία του ιερού της Κοιλιάδας ξεκινά τον 6^ο αι. π. Χ. Η μεγάλη του άνθηση είναι από τον 3^ο αι. π. Χ. και μετά που άρχισαν να διοργανώνονται τα «Μουσειά», γιορτές αφιερωμένες στις εννέα Μούσες που διοργανώνονταν από τους Θεσπιείς κάθε 5 χρόνια. Οι γιορτές συνοδεύονταν από αγώνες στη σάλπιγγα, την επική ποίηση, τη ραψωδία, την κιθάρα, τον αυλό, τη σατυρική ποίηση, την υποκριτική τραγωδία και κωμωδία. Ποιητές και μουσικοί ερχόταν από όλη την Ελλάδα για να λάβουν μέρος στους αγώνες.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Πολιτισμού, τα σημαντικότερα μνημεία της Κοιλιάδας των Μουσών είναι³²:

Ο ναΐσκος ή βωμός των Μουσών. Χρονολογείται στον 3^ο αιώνα π.Χ., όπως το θέατρο και η στοά. Ήρθε στο φως μετά την διάλυση της εκκλησίας της Αγ. Τριάδας που είχε θεμελιωθεί πάνω στο αρχαίο κτίριο.

Τα βάθρα αγαλμάτων των Μουσών. Στις γαλλικές ανασκαφές του 1899 βρέθηκαν εννέα βάθρα αγαλμάτων των Μουσών, στην αρχική σε ενιαίο σύνταγμα, από τα οποία τα πέντε καλύτερα διατηρούμενα φέρουν χαραγμένα ισάριθμα ονόματα Μουσών και επιγράμματα, έργα του ποιητή και γλύπτη Ονέστου. Σήμερα βρίσκονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών³³.

Η μακρά ιωνική στοά. Ήταν μήκους 96,7 μ., βρισκόταν 40 περίπου μέτρα δυτικά του ναΐσκου των Μουσών και προοριζόταν για τη στέγαση αναθημάτων (δώρων) προς τις Μούσες. Χρονολογείται στον 3^ο αιώνα π.Χ. Στο εσωτερικό της διέθετε αρχικά κατά μήκος τοίχο και δωμάτια, ο οποίος αντικαταστάθηκε αργότερα με κιονοστοιχία κορινθιακών κιονοκράνων. Σήμερα έχει στο μεγαλύτερο τμήμα της καλυφθεί από επιχώσεις³⁴.

Το θέατρο. Κτίστηκε για καλύψει τις ανάγκες των μουσικών και θεατρικών αγώνων στο πλαίσιο της γιορτής των Μουσείων και χρονολογείται από τα τέλη του 3^{ου} αιώνα π.Χ. ή τις αρχές του 2^{ου} αιώνα π.Χ.. Οι θεατές κάθονταν σε υποτυπώδεις σειρές καθισμάτων, σκαμμένες στην πλαγιά του βουνού. Μόνον η πρώτη σειρά των καθισμάτων - η προεδρία - θα πρέπει να ήταν μαρμάρινη. Η σκηνή και το προσκήνιο του θεάτρου, που είχαν έρθει στο φως με τις ανασκαφές, έχουν πλέον, επιχωθεί³⁵.

Ο τετράγωνος πύργος της Άσκλης. Είναι του 4ου αιώνα π.Χ. Βρίσκεται στα βόρεια του ιερού άλσους των Μουσών και κατέχει το υψηλότερο μέρος του δύσβατου λόφου Πυργάκι. Διέθετε τρεις αποθηκευτικούς χώρους στο ισόγειο. Ολόγυρά του σώζεται παλαιότερος οχυρωματικός περίβολος σε ερείπια. Ο πύργος κτίστηκε πιθανότατα από τους Θεσπιείς, λίγο πριν τη μάχη των Λεύκτρων το 371 π.Χ., προκειμένου να ελέγχουν τις κινήσεις των Θηβαίων.

Η κοιλάδα των Μουσών βρίσκεται στις πλαγιές του όρους Ελικώνα, τη διασχίζει ο Περμησσός ποταμός στη πορεία του προς τον Κορινθιακό Κόλπο. Το τοπίο είναι ωραίο με ελαιώνες και αμπελώνες, ωστόσο τα σημαντικά μνημεία δεν είναι εύκολα αναγνωρίσιμα. Παρόλα αυτά το μέρος αποπνέει τη γοητεία της εποχής και καλεί τον επισκέπτη να ανακαλύψει τα σημάδια των Μουσών. Εξάλλου, περιηγητές του 19ου αιώνα χαρακτήρισαν αυτήν την περιοχή «φυσικό θέατρο», στο οποίο τιμητική θέση κατείχαν γνωστές θεότητες, νύμφες και ήρωες της ελληνικής μυθολογίας.

.....
Ο Πύργος της Άσκρας
.....

Αρχαία πόλη της Αλιάρτου

Συνεχίζουμε τον δρόμο μας και φθάνουμε στην Αλιάρτο. Κοντά στη σημερινή πόλη, σε ένα χαμηλό λόφο, βρισκόταν η ομώνυμη αρχαία Βοιωτική πόλη που ανατέλλει στη μυκηναϊκή περίοδο και καταστρέφεται, σύμφωνα με τον Πausανία, από τον βασιλιά Ξέρξη, κατά το πέρασμά του από την Βοιωτία.

Η μυκηναϊκή ακρόπολη τοποθετείται στη ψηλότερη κορυφή του λόφου και έχουν βρεθεί τμήματα του διπλού οχυρωματικού περιβόλου της αρχαίας πόλης. Στην κορυφή της ακρόπολης αποκαλύφτηκε ναός της Αθηνάς του 6^{ου} αιώνα π.Χ. που περιβάλλεται από οχυρωματικό περίβολο³⁶. Στην περιοχή αυτή έχουν ανασκαφεί επίσης λείψανα αρχαίων κτιρίων, τάφοι κιβωτιόσχημοι και κεραμοσκεπείς, άλλοι ταφικοί περίβολοι, καθώς και τμήμα κλασικού νεκροταφείου του 4^{ου} π.Χ. αιώνα³⁷.

Ανατολικά της Αλιάρτου βρισκόταν ο αρχαιότατος ναός του Ογκηστείου Ποσειδώνος, που υπήρξε η έδρα του Βοιωτικού Κοινού στο διάστημα 338-146 π.Χ.³⁸

Κοντά στην Αλιάρτο, σε πλαγιά του Ελικώνα, εντοπίζεται αρχαία πηγή που παραπέμπει στην κρήνη Κισσούσα. Εκεί, γιόρταζαν τα «Θεοδαΐσια», γιορτή για το Διόνυσο, που τον τιμούσαν ως προστάτη της γονιμότητας και των καλλιεργειών, κυρίως της αμπέλου. Εκεί, οι Νύμφες του Ελικώνα έλουζαν τον μικρό Διόνυσο που τους είχε εμπιστευθεί ο Δίας³⁹. Η λατρεία του Διονύσου στην Αλιάρτο πιστοποιείται από κτερίσματα σε νεκροταφείο της πόλης και από επιτύμβιες στήλες διακοσμημένες με στεφάνια από φύλλα κισσού και αμφορείς κρασιού, σύμβολα του Διονύσου.

Αρχαίες επιγραφές, γυναικεία ειδώλια, αρχαίες πηγές, παραστάσεις γυναικείων μορφών στολισμένες με περιδέραια, δείχνουν τον σημαντικό ρόλο της γυναίκας στη αρχαία Αλιάρτο που «παραπέμπει σ' ένα υψηλό σύστημα αξιών και έναν ανεπτυγμένο κοινωνικό πολιτισμό στην αρχαία Βοιωτία που ξεπερνά ακόμα και αρκετές κοινωνίες των ημερών μας»⁴⁰.

Στον Δήμο Λεβαδέων

Κορωνειακή Γη

Από την Αλίαρτο συνεχίζουμε στον κεντρικό δρόμο προς τη Λιβαδειά και στο σημείο, που υπάρχει σχετική πινακίδα, στρίβουμε αριστερά προς Κορώνεια.

Η «Κορωνειακή γη», όπως ονομαζόταν κατά την κλασική και ύστερη αρχαιότητα, ήταν μια πολύ σημαντική περιοχή, εξαιρετικής μάλιστα θρησκευτικής σημασίας. Το κέντρο της ήταν η Αρχαία Κορώνεια, λίγο πιο πέρα ο ναός της Ιτωνίας Αθηνάς, οι Αλασκομεναί, το Τιλφώσιον.

Σύμφωνα με τον Όμηρο (Ιλ Β 503) η Κορώνεια συγκαταλέγεται μεταξύ των Βοιωτικών πόλεων που πήραν μέρος στη τρωική εκστρατεία με 50 συνολικά πλοία. Προστάτιδα θεά της πόλης ήταν η Ιτωνία Αθηνά, ωστόσο η ακριβής θέση του Ιτώνιου, του περίφημου ιερού της θεάς, δεν έχει ακόμα βρεθεί. Η μεγάλη φήμη της αρχαίας Κορώνειας οφειλόταν στη μεγάλη γιορτή των Βοιωτών, τα Παμβοιώτια, που τελούνταν στο ναό της Ιτωνίας Αθηνάς. Η Κορώνεια υπήρξε μέλος του Βοιωτικού Κοινού. Επίσης έκοβε αργυρά και χάλκινα νομίσματα. Πολλές συγκρούσεις και μάχες έλαβαν χώρα σε αυτήν την περιοχή κατά την αρχαιότητα.

Η ακρόπολη της αρχαίας Κορώνειας βρίσκεται στην κοιλάδα που διαρρέει το ρέμα Πόντζα. Οι αρχαιολόγοι έχουν ταυτίσει την Κορώνεια στο λόφο βορειοδυτικά του σημερινού χωριού Κορώνεια⁴¹. Περιηγητές των αρχών του 19^{ου} αιώνα είχαν ήδη επισημάνει τμήματα πολυγωνικού τείχους, που περιστοιχίζε την ακρόπολη, ερείπια θεάτρου και δωρικού ναού. Στην κορυφή της ακρόπολης της Κορώνειας σώζεται επίσης μεσαιωνικός πύργος, ο οποίος θα χρησίμευε πιθανότατα ως φρουκτωρία - παρατηρητήριο⁴². Ο Πausanίας αναφέρει διάφορα μνημεία της αρχαίας Κορώνειας, όπως: τον βωμό του Επιμήλιου Ερμή και των Ανέμων στην αγορά, τον ναό της Ήρας, τον ναό της Ιτωνίας Αθηνάς και τον ναό του Ηρακλή⁴³.

Ανάμεσα στο μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής και την σημερινή Κορώνεια δεσπόζει επιβλητικός ο ορεινός όγκος της Παλαιοθήβας - του αρχαίου Τιλφωσίου, όπου κατά την κλασική αρχαιότητα υπήρχε οχυρό εξαιρετικής στρατηγικής σημασίας για τον έλεγχο της περιοχής και μάλιστα κατά το Γ' ιερό πόλεμο το 353 π.Χ. ήταν αντικείμενο οξύτατης διαμάχης μεταξύ Φωκαέων και Θηβαίων. Αν κάποιος ανεβεί σήμερα, θα αντικρίσει με δέος την επιβλητική οχύρωση με τις υπερμεγέθεις πολυγωνικές πέτρες, θα θαυμάσει την επινοητικότητα των αρχαίων και θα ατενίσει όλο τον κάμπο της Κωπαΐδας.

Ψήφισμα του Κοινού των Βοιωτών, από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

Το Μαντείο του Τροφωνίου Διός

Παίρνουμε το δρόμο Αλιάρτου – Λιβαδειάς, για να πάμε στην πρωτεύουσα της Βοιωτίας. Εκεί, η πρώτη στάση είναι αναμφισβήτητη στην ξεχωριστή περιοχή των πηγών της Κρύας. Πρόκειται για ένα μοναδικής ομορφιάς τοπίο, με το ποτάμι της Έρκυνας να το διασχίζει, με τα γεφύρια, τις νεροτριβές, την πλούσια βλάστηση να χαρίζουν απολαυστικές στιγμές στον επισκέπτη. Εκεί, στην αριστερή όχθη, προς τον προφήτη Ηλία, στους πρόποδες του λόφου με το μεσαιωνικό κάστρο, βρισκόταν στην αρχαιότητα οι πηγές της Λήθης και της Μνημοσύνης και το Μαντείο του Τροφωνίου Διός. Το μαντείο ήταν από τα πιο ονομαστά μαντεία της αρχαιότητας που γνώρισε λαμπρές ημέρες. Ο Τροφώνιος, γνωστός και ως Δίας Τροφώνιος, ήταν αρχαία τοπική θεότητα.

Το μαντείο, σύμφωνα με τον Πausανία που το επισκέφθηκε στο 175 μ.Χ., ήταν ένα κάθετο σπηλαιώδες άνοιγμα με στόμιο που οδηγούσε σε υπόγειο θάλαμο. Ήταν άγνωστο στους Βοιωτούς. Έγινε γνωστό όταν απεσταλμένοι βοιωτικών πόλεων, που ήθελαν να λάβουν χρησμό για την ανομβρία που επικρατούσε, επισκέφθηκαν κατ' αρχήν το μαντείο του Απόλλωνα στους Δελφούς και εκεί η Πυθία τους παρέπεμψε στο Τροφώνιο Μαντείο. Ξεκίνησαν λοιπόν για το Τροφώνιο, όμως δεν μπορούσαν να το εντοπίσουν. Τότε ένας από τους απεσταλμένους, είδε ένα σμήνος μελισσών και το ακολούθησε. Αυτό το σμήνος τον οδήγησε στο άντρο του Τροφωνίου⁴⁴.

Κατά τον Πausανία, όποιος αποφάσιζε να κατέλθει στο μαντείο, ακολουθούσε μια ολόκληρη ιεροτελεστία. Λουζόταν στα νερά της Έρκυνας, θυσίαζε στον Τροφώνιο αλλά και στον Απόλλωνα, στον Κρόνο, στον Δία Βασιλέα, στην Ήρα Ηνίοχη και, τέλος, στη Δήμητρα. Κάθε φορά ένας μάντης εξέταζε τα σπλάχνα των διαφόρων θυσιαζόμενων θυμάτων και προέλεγε τις προθέσεις του θεού. Η τελική θυσία γινόταν στο «λάκκο του Αγαμήδη» και, εφόσον τα σημάδια και αυτής της θυσίας, αποδεικνύονταν ευνοϊκά, ο ενδιαφερόμενος κατέβαινε στο υπόγειο μαντικό σπήλαιο⁴⁵.

Σήμερα η ακριβής θέση του μαντείου του Τροφωνίου δεν έχει εντοπιστεί. Βρέθηκαν κόγχες αναθημάτων και αρχαίο υλικό. Στην ίδια θέση βρέθηκαν και αγάλματα πεπλοφόρων γυναικών που, κατά πάσα πιθανότητα, ήταν θεότητες ή ιέρειες της τοπικής λατρείας.

Στη Λιβαδειά κάθε χρόνο τον Σεπτέμβριο διοργανώνονται από τον Δήμο, τα Τροφώνια, που περιλαμβάνουν πολιτιστικές εκδηλώσεις με συναυλίες, θεατρικές και χορευτικές παραστάσεις, εκθέσεις φωτογραφίας, ζωγραφικής κλπ. Διαρκούν περίπου 20 μέρες και διεξάγονται κυρίως στο Ανοιχτό Πέτρινο Θέατρο της Κρύας.

Η συμμετοχή στα Τροφώνια υπόσχεται μαγευτικές βραδιές σε ένα πανέμορφο τοπίο.

Ο Ναός του Διός Βασιλέως

Σύμφωνα με τον Πausανία, ο ορεινός δρόμος μετά το μαντείο του Τροφωνίου, έφτανε στον μεγάλο ημιτελή ναό του Διός Βασιλέως, που βρισκόταν σε περίοπτη θέση, στην κορυφή του λόφου του Προφήτη Ηλία⁴⁶.

Το Ιερό του Διός Βασιλέως ιδρύθηκε τον 3^ο π.Χ. αιώνα.

Με τον ναό αυτό, έχουν ταυτιστεί τα θεμέλια ενός εξαιρετικά μεγάλου οικοδομήματος, στα ανατολικά της σημερινής εκκλησίας του Προφήτη Ηλία. Από την εφορεία αρχαιοτήτων αποκαλύφτηκε το 1997 η κάτοψη του ναού και διαπιστώθηκαν οι διαστάσεις του. Ήταν ένα πολύ μεγάλο οικοδόμημα διαστάσεων 60Χ32μ. Στη βόρεια πλευρά του ναού αποκαλύφθηκε επίσης τμήμα των θεμελίων του ναού, καθώς και το μεγαλύτερο τμήμα της κρηπίδας του.

Η ανέγερση του ναού φαίνεται ότι ξεκίνησε από τους Λεβαδίς και συνεχίστηκε από το Βοιωτικό Κοινό. Σχεδιαζόταν η μεταφορά του μαντείου του Τροφωνίου από το άλσος στην ευρύτερη περιοχή του ναού του Διός Βασιλέως⁴⁷. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα όχι μόνο τη φυσική γειτνίαση των δύο θεών, αλλά και μια πιο στενή σχέση της λατρείας τους, η οποία σε κάποιες περιόδους έφτανε στην πλήρη ταύτιση. Η εγκατάλειψη της ανοικοδόμησης του ναού (ημιτελής ναός) οφειλόταν στις πολεμικές συγκρούσεις της εποχής, στο υψηλό κόστος του αλλά κυρίως στη μείωση της δύναμης του Κοινού των Βοιωτών⁴⁸.

Προς τιμήν του Διός Βασιλέως γιορτάζονταν στην Λιβαδειά κατά την αρχαιότητα, τα Βασιλεια, που ήταν πολύ σημαντικοί αγώνες. Θεσπίστηκαν μετά την νίκη των Θηβαίων εναντίον των Σπαρτιατών, το 371 π.Χ. στα Λεύκτρα. Τα Βασιλεια γίνονταν στη Λιβαδειά γιατί εκεί, το μαντείο του Τροφωνίου, είχε προφητεύσει την νίκη των Θηβαίων.

Ο Λέων της Χαιρώνειας

Από Λιβαδειά προς Λαμία, μέσω της παλιάς Εθνικής Οδού και με κατεύθυνση ΒΔ, 13,5 περίπου χλμ από την Λιβαδειά, φθάνουμε στην Χαιρώνεια, που είναι κυρίως γνωστή από την ιστορική μάχη του 338 π.Χ. με την νίκη του Μακεδόνα Βασιλέα Φιλίππου εναντίον των συμμάχων Αθηναίων – Θηβαίων και άλλων.

Μπροστά μας δεσπόζει το μνημείο του Λέοντος, που είναι ταφικό μνημείο που στήθηκε από τους Θηβαίους πάνω στον ομαδικό τάφο των ιερολοχιτών τους, που έπεσαν σε αυτή την μάχη. Βρέθηκαν 254 σκελετοί μαζί με όπλα, διατεταγμένοι σε επτά σειρές. Το μνημείο του Λέοντα βρέθηκε το 1818 και αποκαταστάθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα⁴⁹. Σήμερα βρίσκεται σε περίοπτη θέση, στημένο σε ιδιαίτερα μεγαλόπρεπη βάση, ύψους 3 μ., ενώ ο περίβολος περιστοιχίστηκε με κυπαρίσσια, υπογραμμίζοντας με τον τρόπο αυτό τον ταφικό χαρακτήρα της θέσης.

Η μάχη της Χαιρώνειας αποτελεί ορόσημο στην ιστορία της αρχαίας Ελλάδας καθώς σήμανε το τέλος της κυριαρχίας της παλαιάς ελληνικής πόλης-κράτους και άνοιξε τον δρόμο για την δημιουργία των μεγάλων ελληνιστικών βασιλείων⁵⁰.

Ο Τύμβος των Μακεδόνων

Σε απόσταση 3χλμ από τη Χαιρώνεια, βρέθηκε το 1903 ένας τεχνητός τύμβος που περιείχε μεγάλη ταφική πυρά καθώς και όπλα και αγγεία. Ο τύμβος, ύψους 7μ. και διαμέτρου 70μ., ταυτίστηκε με τον χώρο ταφής των πεσόντων Μακεδόνων⁵¹. Η θέση του τύμβου, που είναι καλυμμένος με κυπαρίσσια, είναι ορατή και σήμερα.

Ερείπια του Ναού του Διός Βασιλέως

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Χαιρώνειας

Το αρχαιολογικό Μουσείο Χαιρώνειας βρίσκεται δίπλα στο μνημείο του Λέοντα. Στεγάζεται σε ένα παλιό πέτρινο κτίριο που κατασκευάστηκε το 1907, από την εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.

Διαθέτει τρεις εκθεσιακούς χώρους. Στον προθάλαμο, γίνεται αναφορά στην ιστορία της περιοχής και των ανασκαφών, εκτίθενται ευρήματα των περίφημων μαχών της αρχαιότητας που έγιναν στην περιοχή, του 338 π.Χ. μεταξύ των Μακεδόνων υπό τον Φίλιππο Β΄ και της Συμμαχίας των Αθηναίων και του 86 π.Χ. μεταξύ Ρωμαίων και Μυθριδάτη ΣΤ΄. Επίσης, στον προθάλαμο ο επισκέπτης ενημερώνεται για την ζωή και το έργο του διάσημου αρχαίου συγγραφέα του Πλούταρχου, πατρίδα του οποίου ήταν η Χαιρώνεια.

Στην επόμενη αίθουσα εκτίθενται ευρήματα της νεολιθικής εποχής και της εποχής του χαλκού. Ξεχωρίζει ο «θησαυρός» χάλκινων εργαλείων από τον Ορχομενό, που τοποθετείται περίπου στο 1200 π.Χ.⁵². Στην τελευταία αίθουσα εκτίθενται αγγεία των γεωμετρικών χρόνων, που προέρχονται από τις θέσεις Ορχομενός, Βρανέζι και Μαυρονέρι Δαύλειας, αγγεία και ειδώλια από τις νεκροπόλεις της βόρειας Βοιωτίας, αντικείμενα που σχετίζονται με την άσκηση της λατρείας και νομίσματα που προέρχονται από έρευνες στη βόρεια Βοιωτία (Χαιρώνεια, Ορχομενός, Λιβαδειά, Άγιος Βλάσιος).

Τα γλυπτά της έκθεσης είναι αντιπροσωπευτικά δείγματα της εξέλιξης της ελληνικής πλαστικής από τους ώριμους αρχαϊκούς χρόνους έως τα τέλη της ύστερης αρχαιότητας (5ος αιώνας μ.Χ.). Στο κέντρο της αίθουσας δεσπόζει άγαλμα της Κυβέλης από τη Λιβαδειά⁵³.

Αρχαιολογικό Μουσείο
Χαιρώνειας

Ο Λέων της Χαιρώνειας

Το Κέντρο Εικονικής Πραγματικότητας στη Χαιρώνεια

Κοντά στο Αρχαιολογικό Μουσείο, βρίσκεται το ξύλινο ενημερωτικό περίπτερο του Δήμου Χαιρώνειας όπου πραγματοποιούνται προβολές εικονικής πραγματικότητας με θέματα σχετικά με την ιστορία της περιοχής όπως την μάχη του 338 π.Χ., την περιπέτεια της ανακάλυψης και αναστήλωσης του Λέοντα της Χαιρώνειας κλπ. Στο περίπτερο είναι εγκατεστημένο ένα Σύστημα Τρισδιάστατης Στερεοσκοπικής Προβολής, ενώ η ειδικά διαμορφωμένη αίθουσα προβολής μπορεί να φιλοξενεί ταυτόχρονα 20 – 30 θεατές.

Το Αρχαίο Θέατρο της Χαιρώνειας

Μετά το αρχαιολογικό Μουσείο, στους πρόποδες του υψώματος του Πετραχού, στο βάθος ενός ωραίου ελαιώνα, βρίσκεται το αρχαίο θέατρο της Χαιρώνειας. Είναι ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτο, γιατί τμήμα του κοίλου μέρους του (όπου κάθονταν οι θεατές) βρίσκεται σε καλή κατάσταση. Ο τρόπος κατασκευής του κοίλου έγινε με λάξευση στο φυσικό βράχο.

Το θέατρο βρισκόταν σε χρήση τουλάχιστον από τα τέλη του 5ου αιώνα π.Χ. Είχε οκτώ σειρές εδράνων που μπορούσαν να φιλοξενήσουν 500 περίπου θεατές. Τότε ο χώρος ίσως να χρησιμοποιήθηκε και γενικά για συναθροίσεις πολιτών και όχι μόνο για θεατρικές παραστάσεις⁵⁴. Κατά την ελληνιστική περίοδο (3^{ος}-2^{ος} αι. π.Χ.), το κοίλο του έγινε ημικυκλικό και οι σειρές των εδράνων αυξήθηκαν σε δεκαπέντε⁵⁵. Κατά την ρωμαϊκή φάση του θεάτρου (τέλη 1^{ου} αι. π.Χ. – αρχές 1^{ου} αι. μ.Χ.), πραγματοποιήθηκαν εκτεταμένες εργασίες τριπλασιάζοντας την χωρητικότητά του. Είναι πιθανόν τότε να κατασκευάστηκε και μόνιμη σκηνή (scaena). Οι συνεχείς διευρύνσεις συνέβαλαν στην απότομη κλίση των εδωλίων.

Η Ακρόπολη της Αρχαίας Χαιρώνειας

Η περιοχή της Χαιρώνειας αποτελούσε τη σημαντικότερη δίοδο προς την βόρεια και τη δυτική Ελλάδα μέσω του στενού των Παραποταμίων (σημερινό Ανθοχώρι), καθώς και προς το Μαντείο των Δελφών μέσω της Σχιστής Οδού, η οποία περνούσε από την πεδιάδα ανάμεσα στον Πανοπέα και τη Δαυλίδα⁵⁶.

Αρχαίο θέατρο
Χαιρώνειας

Η Ακρόπολη
Πανοπέως

Η θέση της αρχαίας πόλης της Χαιρώνειας, ακριβώς στα σύνορα με την Λοκρίδα προς βορρά και την Φωκίδα στα δυτικά, επέβαλε την οχύρωσή της για την προστασία της από εχθρικές ενέργειες.

Η Ακρόπολη της Χαιρώνειας βρίσκεται στο ύψωμα του Πετραχού. Είναι κτισμένη επάνω στις πέντε προεξοχές της κορυφογραμμής του, που αρχίζουν από το βράχο του θεάτρου και ανεβαίνουν στην πιο ψηλή κορυφή του. Η ακρόπολη εξασφάλιζε τον έλεγχο όλης της κοιλάδας του Κηφισού. Ενδείξεις οχύρωσης στην κορυφή του υψώματος υπάρχουν από την μυκηναϊκή περίοδο. Αιώνες αργότερα, στους αρχαϊκούς χρόνους, η οχύρωση επεκτάθηκε και σε πλευρές του λόφου. Από τους πύργους, τους περιβόλους και τους διαδρόμους σώζονται λίγα θεμέλια και σε κάποια σημεία φαίνεται το τείχος σε ύψος 2 και 3 μέτρων.

Η Ακρόπολη Πανοπέως στον Άγιο Βλάσιο

Μετά τη Χαιρώνεια συνεχίζουμε με κατεύθυνση προς Λαμία, στην εθνική οδό Λιβαδειάς – Λαμίας και σύντομα βλέπουμε πινακίδα προς το χωριό Άγιο Βλάσιο. Το χωριό έχει χτιστεί στη θέση της αρχαίας πόλης του Πανοπέως που ήταν αρχαία πόλη της Φωκίδος. Πρέπει να κατοικήθηκε τον 18^ο αιώνα π.Χ., ενώ σε λίγους αιώνες αργότερα απέκτησε ισχυρή οχύρωση. Στα μυκηναϊκά χρόνια (14^{ος}-11^{ος} αι. π.Χ.) διέθετε ισχυρή κυκλώπεια οχύρωση.

Πρώτα, το 346 π.Χ. καταστράφηκε από το στρατό του Φιλίππου Β' και ξανά από το μυθριδατικό στρατό, το 86 π.Χ. Σήμερα, από το σύνολο της ακρόπολης, διασώζονται ορισμένα μέρη του τείχους και τετράγωνοι πύργοι που την περιέκλειαν, κατά τη μυκηναϊκή εποχή⁵⁷. Τα τείχη αυτά είναι καλοκτισμένα με μεγάλες ορθογώνιες πέτρες. Ορισμένα τμήματα των τειχών είναι πολυγωνικά⁵⁸. Διαθέτει τρεις εισόδους, στη βόρεια, στη δυτική και στη νότια πλευρά.

Η Ακρόπολη της Αρχαίας Δαύλειας

Και πάλι στην παλιά εθνική οδό Λιβαδειάς – Λαμίας, συνεχίζουμε για λίγα χιλιόμετρα προς Λαμία και συναντάμε τη διασταύρωση προς τη Δαύλεια. Η Δαυλίδα ήταν Φωκική πόλη. Κατά την αρχαϊκή και την κλασική εποχή ήταν στενά συνδεδεμένη με το Κοινό των Φωκίων και την Αμφικτιονία των Δελφών⁵⁹. Από εκεί περνούσε η περίφημη «Σχιστή οδός», που ήταν ο δρόμος που οδηγούσε από τη Χαιρώνεια στους Δελφούς. Στην οδό αυτή και κοντά στην Δαυλίδα βρισκόταν, κατά την παράδοση, το σημείο όπου ο Οιδίποδας, καθ' οδόν προς τους Δελφούς, σκότωσε τον πατέρα του Λαίιο.

Κοντά στη σημερινή όμορφη Δαύλεια, σε ένα κατάφυτο λόφο με πανοραμική θέα στον Παρνασσό, βρίσκεται η αρχαία ακρόπολη. Η προσέγγιση στον αρχαιολογικό χώρο είναι κάπως δύσκολη μέσω ενός χωματόδρομου.

Στο χώρο της ακρόπολης διατηρούνται λείψανα του τείχους (από τον 4ο π.Χ. αιώνα). Η βάση του τείχους χρονολογείται πιθανόν από την εποχή των Πελασγών. Το σχήμα του τείχους είναι κυκλικό και η μοναδική είσοδός του στη βορειοδυτική πλευρά προστατευόταν από δύο πύργους.

Μυκηνναϊκός Λαξευτός Τάφος στο Προσήλιο

Από τη Λιβαδειά, πηγαίνουμε στο Προσήλιο, κοντά στον Ορχομενό, για να δούμε έναν από τους μεγαλύτερους μυκηνναϊκούς λαξευτούς τάφους, «τον ένατο σε μέγεθος θαλαμοειδή τάφο, από τους περίπου 4.000 που έχουν ανασκαφεί τα τελευταία 150 χρόνια». Πρόκειται για μια πολύ πρόσφατη, σπουδαία αρχαιολογική ανακάλυψη του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού / Εφορείας Αρχαιοτήτων Βοιωτίας και της Βρετανικής Σχολής Αθηνών / Πανεπιστημίου του Cambridge.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Πολιτισμού, «η κατασκευή είναι μνημειώδης και μαρτυρεί την ιδιαίτερη φροντίδα που καταβλήθηκε για τη δημιουργία της. Στον νεκρικό θάλαμο οδηγεί λαξευτός δρόμος, μήκους 20 μ., ο οποίος απολήγει σε εντυπωσιακή αίθουσα επιφάνειας 42 τμ. Τις τέσσερις πλευρές της αίθουσας περιτρέχει λαξευτό θρανίο (πεζούλι) καλυμμένο με πηλοκονίαμα. Το αρχικό ύψος της οροφής, η οποία είχε σχήμα δίρριχτης στέγης, υπολογίζεται στα 3.5 μ. Ωστόσο, η αρχική στέγη άρχισε να καταρρέει ήδη από την αρχαιότητα, ίσως μάλιστα ακόμη και στη μυκηνναϊκή εποχή, δίνοντας στο εσωτερικό του θαλάμου σπηλαιώδη όψη, συνολικού ύψους 6.5 μ. Στο δάπεδο του θαλάμου βρέθηκε ένας άνδρας, 40-50 χρονών, τον οποίο συνόδευαν προσεκτικά επιλεγμένα αντικείμενα. Εντοπίστηκαν πάνω από δέκα επικασσιτερωμένα αγγεία, ζεύγος στομίδων (τμήματα από χαλινάρια αλόγων), εξαρτήματα τόξου, βέλη, περόνες, κοσμήματα από διάφορα υλικά, κτένια, ένας σφραγιδόλιθος και ένα σφραγιστικό δαχτυλίδι. Η κατασκευή του τάφου χρονολογείται περίπου στα μέσα του 14^{ου} αι. π.Χ. και η αξία του έγκειται στο ότι απέδωσε ένα από τα καλύτερα μέχρι σήμερα τεκμηριωμένα ταφικά σύνολα της ανακτορικής περιόδου στην ηπειρωτική Ελλάδα. Αξίζει να σημειωθεί ότι μεμονωμένες ταφές με σημαντικά ευρήματα σώζονται εξαιρετικά σπάνια σε μνημειακούς μυκηνναϊκούς θαλαμωτούς τάφους, καθώς αυτοί χρησιμοποιούνται συνήθως για πολλαπλές ταφές και για πολλές γενιές, με αποτέλεσμα να διαταράσσονται ή να υφαρπάζονται τα κτερίσματά τους. Συνεπώς, το σημαντικό στην περίπτωση του τάφου του Προσηλίου είναι ότι όλα τα αντικείμενα που βρέθηκαν συσχετίζονται με τον μοναδικό νεκρό που ενταφιάστηκε εκεί. Επίσης, η εναπόθεση πολλών κοσμημάτων σε ανδρική ταφή αμφισβητεί τη μέχρι τώρα ευρέως διαδεδομένη πεποίθηση ότι τα κοσμήματα συνόδευαν κυρίως γυναίκες στην τελευταία τους κατοικία. Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, το γεγονός πως - με εξαίρεση δύο μικρούς ψευδόστομους αμφορείς - δεν βρέθηκε γραπτή μυκηνναϊκή κεραμική στον τάφο, η οποία, κατά τα άλλα, είναι εξαιρετικά δημοφιλής τη συγκεκριμένη περίοδο».

Εικάζεται πως «ο τάφος σχετίζεται με το ανακτορικό κέντρο του μυκηνναϊκού Ορχομενού, ο οποίος απέχει περίπου 3,5 χλμ και ήταν το σημαντικότερο κέντρο της βόρειας Βοιωτίας τον 14^ο - 13^ο αι. π.Χ. Ορατά τεκμήρια της δύναμης του Ορχομενού αποτελούν ακόμη και σήμερα ο θολωτός τάφος «του Μινύου», ο οποίος είναι συγκρίσιμος σε μέγεθος με τον τάφο «του Ατρέως» στις Μυκίνες, αλλά και τα μνημειώδη αποστραγγιστικά έργα της Κωπαΐδας που κατασκευάστηκαν και λειτουργούσαν υπό την επίβλεψή του την εποχή της ακμής του. Συνεπώς, ο νεκρός του Προσηλίου φαίνεται ότι ανήκε στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της τοπικής μυκηνναϊκής εξουσίας. Η σημαντική κοινωνική του θέση του εξασφάλισε μετά θάνατον μία εντυπωσιακή αιώνια κατοικία, την οποία όμως θαύμασαν μόνο κατά τη μεγαλόπρεπη ταφή του, πριν καλυφθεί για πάντα με χώμα, μαζί με τα τεκμήρια της εξουσίας του».

Η ανασκαφή του δρόμου που οδηγούσε στον τάφο σε εξέλιξη.

Φωτογραφία: Γιάννης Γαλανάκης.

Ζεύγος στομίδων
(εξαρτημάτων
χαλιναριών αλόγων),
όπως βρέθηκαν στην
ανασκαφή.

Φωτογραφία:
Γιάννης Γαλανάκης.

PROSICIO T2
SU 30 ESU CH
SF#4-07
Cu Alloy
P: 30021
10/9/17

Άποψη της πρόσοψης
του μνημειακού τάφου
και της ξερολιθιάς που
έφραζε την είσοδο.

Φωτογραφία:
Γιάννης Γαλανάκης.

Στον Δήμο Διστόμου – Αράχοβας - Αντίκυρας

Αρχαιολογικός Χώρος στον λόφο «Κάστρο» Διστόμου

Μετά τη Δαύλεια παίρνουμε το δρόμο προς Λιβαδειά – Αράχοβα και βλέποντας τη σήμανση στρίβουμε προς το γνωστό για την σημαντική ιστορία του Δίστομο, για μια περιήγηση στην περιοχή. Στο σημερινό Δίστομο ήταν χτισμένη κατά την αρχαιότητα η Άμβρουσος (ή Άμβροσσο) που ήταν αρχαία Φωκική πόλη. Η Άμβρουσος ήταν σημαντική γιατί έλεγχε τις διόδους της Σχιστής οδού, όπως και του δρόμου προς τον Κορινθιακό. Η αρχαία πόλη ήταν χωρισμένη σε τρία τμήματα, την ακρόπολη, το άστυ και την ύπαιθρο χώρα (αγροί και νεκροταφεία). Η ακρόπολη και το άστυ διέθεταν ισχυρή οχύρωση με πύργους⁶⁰. Στον λόφο «Κάστρο», που ανήκει στην αρχαία Άμβρουσσο βρέθηκαν λείψανα ενός πύργου και τμημάτων της οχύρωσης του 4ου αι. π.Χ. που ανήκει στην αρχαία Άμβρουσσο⁶¹.

Αρχαίο Τείχος Διστόμου

Σύμφωνα με τον Πausανία η οχύρωση της αρχαίας πόλης της Αμβρούσσο κατατασσόταν μεταξύ των αρίστων οχυρώσεων και χτίστηκε με τη βοήθεια των Θηβαίων, που ήθελαν να δημιουργήσουν ισχυρή βάση για τον έλεγχο του κόλπου της Αντίκυρας, ενόψει της αναμέτρησης με τον Φίλιππο Β' ⁶².

Στις ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια, έχουν αποκαλυφθεί τμήματα του τείχους της αρχαίας πόλης δίπλα από τον οικισμό του Διστόμου.

Επίσης στον λόφο Παλαιοκάστρου σώζονται αρχαία λείψανα οχύρωσης, καθώς και οικισμού και υδατοδεξαμενής με υδραυλικό κονίαμα. Στον Πλατανιά, σώζονται ίχνη αρχαίας κρήνης, οικιών και κτιστού θολωτού τάφου, που χρονολογούνται από την κλασική έως και την ύστερη αρχαιότητα⁶³.

Το κτίριο που φιλοξενεί την
Αρχαιολογική Συλλογή Διστόμου

.....
Από την Αρχαιολογική
Συλλογή Διστόμου
.....

Αρχαιολογική Συλλογή Διστόμου

Στο Δίστομο, σε ένα όμορφο διατηρητέο κτίριο του 1903, που ήταν παλιά δημοτικό σχολείο, στεγάζεται η Αρχαιολογική Συλλογή Διστόμου. Περιλαμβάνει ευρήματα από την αρχαία Φωκική πόλη της Αμβρύσσου, αλλά και από τις αρχαίες πόλεις της ευρύτερης περιοχής, τον Μεδεώνα, την Αντίκυρα, την Βουλίδα. Εκτίθενται επιτύμβιες στήλες από τους κλασικούς και ελληνιστικούς χρόνους, αγγεία κεραμικής τέχνης από τα μυκηναϊκά μέχρι τα ρωμαϊκά χρόνια⁶⁴.

Ακρόπολη Αρχαίας Στείριδας

Ανατολικά του Διστόμου, σε απόσταση μόλις 6 χιλιομέτρων, συναντάμε το χωριό Στείρι, χτισμένο αμφιθεατρικά στους πρόποδες του Ελικώνα και με θέα στον Παρνασσό. Εδώ κοντά βρισκόταν η αρχαία Στείριδα, πόλη της αρχαίας Φωκίδας, που ανήκε στο Κοινό των Φωκέων. Σύμφωνα με τον Πausανία, είχε ιδιαίτερη στρατηγική σημασία όπως και άλλες πόλεις που βρίσκονταν στα όρια της αρχαίας Φωκίδας με την αρχαία Βοιωτία, κύρια για τον έλεγχο των περασμάτων στις δύσκολες ιστορικές εποχές.

Η Αρχαία Στείριδα τοποθετείται στην θέση Παλιοχώρι, ενώ η ακρόπολή της στη θέση «Λόφος Μπούλιος»⁶⁵. Διασώζονται αρκετά τμήματα από το αρχαίο τείχος, στέρνες, λίθινες γούρνες, ίχνη από οικοδομήματα κλπ. Έχουν εντοπιστεί επίσης τρία φυλάκια – πύργοι. Στην ανατολική πλευρά υπάρχει νεκροταφείο με λαξευτούς ταφικούς θαλάμους, πιθανόν μυκηναϊκής εποχής⁶⁶.

Η Ακρόπολη του Μεδεώνος

Συνεχίζουμε για τον όρμο του Αγίου Σπυρίδωνα, στον Κορινθιακό κόλπο όπου βρισκόταν ο Μεδεώνας, παραθαλάσσια πόλη της αρχαίας Φωκίδας. Το σημαντικότερο ιστορικό στοιχείο για τον αρχαίο Μεδεώνα είναι η επιγραφή που βρήκε Γάλλος αρχαιολόγος που αναφέρεται στην ένωση της Στείριδας με τον Μεδεώνα. Το κείμενο ορίζει ότι η Στείριδα είναι η έδρα των αρχών και ο Μεδεών το επίνειο και ο φρουρός του δρόμου της Κλεισούρας. Η ακρόπολη βρίσκεται πάνω στον λόφο των Αγίων Θεοδώρων. Σώζεται οχυρωματικό τείχος στα βόρεια και δυτικά της τμήματα. Στα νότια η απότομη πλαγιά καταλήγει στην θάλασσα⁶⁷.

Αρχαιολογικός χώρος Αντίκυρας

Ο επισκέπτης αξίζει να φτάσει στη νοτιοδυτική γωνιά της Βοιωτίας για να βρει εκεί ένα διαμάντι της περιοχής, την Αντίκυρα. Αποτελούσε μια από τις ισχυρότερες πόλεις και πολύ σημαντικό λιμάνι της αρχαίας Φωκίδας και σύμφωνα με τη μυθολογία ιδρύθηκε από τον Αντικυρέα, τον ήρωα που θεράπευσε τη μανία του Ηρακλή με ένα τοπικό βότανο. Αν και η πορεία της στο βάθος των αιώνων είναι πολυτάραχη, περίοδοι ακμής θεωρούνται οι κλασικοί, ελληνιστικοί και ρωμαϊκοί χρόνοι. Στον Τρωικό πόλεμο έλαβε μέρος ως «Κυπάρισσος», συνδράμοντας στην προσπάθεια των Ελλήνων με 40 πλοία. Κατά την κλασική κι ελληνιστική περίοδο, οι συνεχείς πόλεμοι για τον έλεγχο του Δελφικού Ιερού οδήγησαν εντέλει την Αντίκυρα αλλά και ολόκληρη τη Φωκίδα σε παρακμή. Οι πόλεις καταστράφηκαν και οι κάτοικοι διασκορπίστηκαν. Ωστόσο, η γεωγραφική της θέση για άλλη μια φορά καθορίζει την ιστορία της κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους, αφού από το λιμάνι της γινόταν μεταφορά εφοδίων και στρατού. Το 620 μ.Χ. καταστράφηκε από σεισμό, αν και ερείπια των κτιρίων ήταν ορατά για πολλούς αιώνες. Η περιοχή τελικά ταυτίστηκε με την αρχαία Αντίκυρα το 1806, όταν ο περιηγητής Leake βρήκε στα χωράφια μια επιγραφή.

Ακρόπολη
Μεδεώνος

Από τον αρχαιολογικό χώρο Αντίκυρας

Σύμφωνα με ευρήματα αλλά και από μαρτυρίες του Παιουσανία, στην περιοχή φαίνεται να λατρευόταν η θεά Άρτεμις, η Αθηνά και ο Ποσειδώνας. Ναοί, δημόσια κτίρια όπως θέατρο και γυμναστήρια, οικίες και νεκροταφεία, τα οποία αποκαλύφθηκαν κατά τις ανασκαφές, μαρτυρούν τον πλούτο της Αντίκυρας και την περίοδο ακμής.

Από το 1970 κι έπειτα διενεργούνται συνεχείς ανασκαφές τόσο στη θέση «Παλάτια» όσο και σε άλλες περιοχές της Αντίκυρας. Μέχρι σήμερα έχει έρθει στο φως πληθώρα αρχαίων ευρημάτων όπως έξι κατασκευές της πρώιμης εποχής του χαλκού, οικισμός της 3ης χιλιετίας π.Χ. κτισμένος από λίθους και πλίνθους δίπλα στην κοίτη του τοπικού χειμάρρου, τμήμα πρωτοελλαδικού οικισμού στη θέση «Παλάτια», δάπεδα των πρωτοελλαδικών περιόδων, εκτεταμένο νεκροταφείο των ύστερων γεωμετρικών χρόνων το οποίο λειτουργούσε ως τους πρωτοχριστιανικούς χρόνους και τμήμα αρχαίου τείχους μαζί με δύο τετράγωνους πύργους της ελληνιστικής περιόδου. Βρέθηκαν ακόμη λείψανα τοίχων από διάφορες περιόδους, σπασμένα χρηστικά αγγεία του 3^{ου} και 2^{ου} αιώνα π.Χ. (κύλικες, αμφορείς και λυχνάρια), μικρός ορθογώνιος ναός του 575 – 550 π.Χ. στο εσωτερικό του οποίου υπήρχε χάλκινο άγαλμα της Αθηνάς Προμάχου (500 - 470 π.Χ.) που σήμερα εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο κ.α.

Τα τελευταία χρόνια, λόγω της σπουδαιότητας και της πληθώρας των ευρημάτων, στην περιοχή «Παλάτια» της Αντίκυρας έχει δημιουργηθεί ένας ευρύς και πολύ σημαντικός αρχαιολογικός χώρος⁶⁸.

Στον Δήμο Ορχομενού

Ο Θολωτός Τάφος ή Θησαυρός του Μινύα

Παίρνουμε το δρόμο της επιστροφής προς Λιβαδειά και λίγο μετά τη Λιβαδειά στρίβουμε προς Ορχομενό, γιατί επιβάλλεται μία επίσκεψη στον Ορχομενό, όπου τα αρχαιολογικά μνημεία της περιοχής θα μας αποζημιώσουν.

Ο Θολωτός τάφος ή, κατά τον Πausανία, ο Θησαυρός του Μινύα βρίσκεται στους πρόποδες του Υφάντειου λόφου, στο δυτικό άκρο του σημερινού Ορχομενού. Το εντυπωσιακό αυτό μνημείο αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα του είδους και χτίστηκε το 1250 π.Χ., πιθανότατα για να χρησιμοποιηθεί ως τάφος μελών της βασιλικής οικογένειας. Αν και η χρήση του ως τάφος δεν αμφισβητείται, υπάρχει και μια άλλη εκδοχή σύμφωνα με την οποία ο σκοπός της κατασκευής του ήταν η φύλαξη θησαυρών. Ο θρυλικός βασιλιάς του Ορχομενού Μινύας λέγεται ότι είχε τόσα πλούτη, που έπρεπε να κατασκευάσει θησαυροφυλάκιο για να τα αποθηκεύσει. Κατά τους ελληνιστικούς χρόνους φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκε ως τόπος λατρείας.

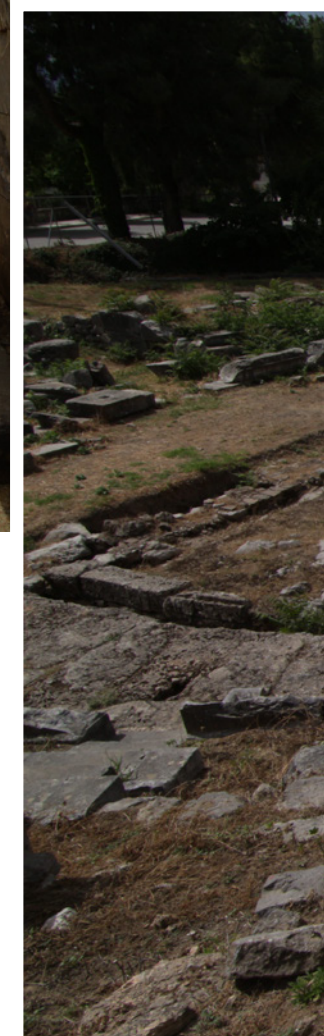
Το μνημείο αποτελούσε αξιοθέατο και παρέμεινε άθικτο για πολλούς αιώνες. Το γεγονός αυτό τεκμηριώνει ο περιηγητής Πausανίας τον 2ο αιώνα μ.Χ., ο οποίος έμεινε έκθαμβος από τη θόλο και την πριν από 15 αιώνες κατασκευή του τάφου. Ο 30 μ. μήκους δρόμος οδηγούσε στην κατασκευασμένη από ασβεστόλιθο είσοδο του υπέργειου τάφου και στον κυκλικό θάλαμο, ενώ στην κορυφή της θόλου είχε τοποθετηθεί το «κλειδί», ο λίθος για να διατηρείται η ισορροπία του οικοδομήματος. Ακόμη, ένα ορθογώνιο δωμάτιο βρισκόταν στη βορειοανατολική πλευρά του θαλάμου, στο κέντρο του οποίου σώζεται σήμερα μαρμάρινο βάθρο της ελληνιστικής εποχής, το οποίο χρησίμευε ως βάση τοποθέτησης αγαλμάτων των θεών.

Σταδιακά ο τάφος καλύφθηκε με επικώσεις και σύμφωνα με μαρτυρίες περιηγητών του 19^{ου} αιώνα, η θόλος του ήταν πλέον κατεστραμμένη. Όταν το μνημείο ανασκάφηκε από τον Ερρίκο Σλήμαν στα 1881-1885, διαπιστώθηκε ότι τυμβωρύχοι είχαν ήδη αφαιρέσει όλα τα κτερίσματα των νεκρών. Η τελική αναστήλωση πραγματοποιήθηκε το 1914-1915⁶⁹.

Πρόκειται για ένα από τα λαμπρότερα δείγματα ταφικής αρχιτεκτονικής της μυκηναϊκής περιόδου.

Ο θολωτός
τάφος του
Μινύα

Αρχαίο θέατρο
Ορχομενού

Αρχαίο Θέατρο - Ωδείο Ορχομενού

Μένουμε στον Ορχομενό, όπου μέσα στην τειχισμένη ακρόπολη του 4ου αι. π.Χ. αξίζει να επισκεφτούμε το Αρχαίο Θέατρο – Ωδείο Ορχομενού. Βρίσκεται ανάμεσα σε δύο πολύ σημαντικά μνημεία της περιοχής, τον θολωτό τάφο και τον βυζαντινό ναό της Σκριπούς και όλα μαζί αποτελούν ένα σπάνιο σύνολο το οποίο καλύπτει ένα ευρύ ιστορικό φάσμα.

Αν και το αρχαίο θέατρο υπολογίζεται ότι κατασκευάστηκε τον 4^ο αι. π.Χ, πιθανότατα όταν τα τείχη της πόλης επεκτάθηκαν από τους Μακεδόνες, το μνημείο παίρνει τη σημερινή του μορφή μετά από συνεχείς προσθήκες και ανακατασκευές, από τον 2^ο αιώνα π.Χ. μέχρι και τον 3^ο αιώνα μ.Χ.

Το θέατρο δεν έχει διαζώματα κι αποτελείται από ένα ενιαίο κοίλο και ορχήστρα. Μερικά από τα εδώλια των θεατών ήταν λαξεμένα σε βραχώδες τμήμα του Ακοντίου λόφου, ενώ τα υπόλοιπα ήταν κατασκευασμένα από τεχνητές επιχώσεις. Σύμφωνα με επιγραφές που έχουν εντοπιστεί στην περιοχή, στο θέατρο διοργανώνονταν μουσικοί αγώνες προς τιμήν των Τριών Χαρίτων (τα Χαριτήσια), του Ομωλοίου Διός και του Διονύσου. Ακόμη, όταν ο Ορχομενός έγινε το 335 π.Χ. για λίγο η έδρα του «Κοινού των Βοιωτών», εκεί πραγματοποιούνταν οι συγκεντρώσεις του.

Η πρώτη και σημαντικότερη ανασκαφή του θεάτρου κατά την οποία αποκαλύφθηκε μεγάλο μέρος του κοίλου και της ορχήστρας, πραγματοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '70, ενώ ακολούθησαν ανασκαφικές εργασίες και καθαρισμοί μικρής κλίμακας στα τέλη της δεκαετίας του '90 και το 2012. Αποδείχθηκε ότι το θέατρο κατασκευάστηκε στην περιοχή ενός νεκροταφείου της μυκηναϊκής εποχής και η χωρητικότητά του εκτιμάται στους 5.000 περίπου θεατές⁷⁰.

Μακεδονική Ακρόπολη Ορχομενού

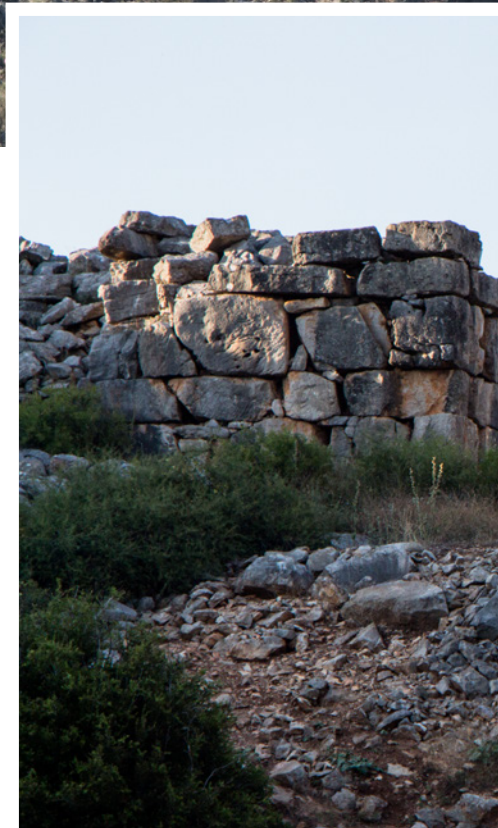
Αφήνοντας πίσω το αρχαίο θέατρο του Ορχομενού, ανεβαίνουμε προς την Μακεδονική Ακρόπολη. Απαιτείται πεζοπορία 45-60 λεπτών η οποία όμως αποζημιώνει τον επισκέπτη, με την πανέμορφη θέα. Η Ακρόπολη είναι το στολίδι του Ορχομενού. Άλλωστε μία τέτοια πόλη δε θα μπορούσε παρά να χρειάζεται ισχυρή προστασία, αφού οι διαφορές με γειτονικές πόλεις - κράτη συχνά καθιστούσαν τη σύγκρουση αναγκαία.

Στρίβοντας λοιπόν προς τα δεξιά, μπαίνουμε στον λιθόστρωτο δρόμο που ακολουθούσε πορεία περιμετρικά της λίμνης Κωπαΐδας και αποτελούσε την έξοδο του Ορχομενού. Αφού συνεχίσουμε την ανάβαση, θα βρούμε τα οχυρωματικά τείχη. Σχηματίζουν ένα μεγάλο τρίγωνο και εκτείνονται από τους πρόποδες του Υφάντειου λόφου ανατολικά περικλείοντας την πλαγιά του βουνού, πάνω από τον θολωτό τάφο του Μινύα και φτάνοντας στην κορυφή. Σε αυτό το σημείο, συναντάμε τον μεγαλόπρεπο πύργο, τετράγωνου σχήματος, που στέκεται σε βράχο σε ύψος 233 μέτρων. Τόσο τον πύργο όσο και όλη την οχύρωση, συγκρατούν τεράστιοι ογκόλιθοι. Μέσα στον πύργο και πάνω στον βράχο, υπήρχε δεξαμενή με σκοπό την παροχή νερού στο εσωτερικό του κάστρου. Το κάστρο κατά πάσα πιθανότητα αποτελούσε παρατηρητήριο – φρουκτωρία, αφού μια από τις χρήσεις του φαίνεται να ήταν και η ανταλλαγή πληροφοριών με σήματα φωτιάς, μια πολύ διαδεδομένη διαδικασία στην αρχαία Ελλάδα.

Στις μέρες μας σώζονται τμήματα της οχύρωσης της πόλης, η οποία ενισχύθηκε κι επισκευάστηκε από τον Φίλιππο Β΄ μετά τη νίκη των Μακεδόνων στη μάχη της Χαιρώνειας το 338 μ.Χ. και από τον Αλέξανδρο το 335 π.Χ. μετά την καταστροφή της Θήβας. Ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τον τρόπο κατασκευής του κάστρου που αποτελείται από τεράστιους ογκόλιθους αλλά και μικρότερους λίθους. Εντύπωση προκαλεί η συμμετρία και η άψογη εφαρμογή των αρμών τους σε συγκεκριμένα σημεία. Σώζονται επίσης οι δύο καστρόπορτες του πύργου, μία εκ των οποίων διατηρείται σε καλή κατάσταση και περικλείεται από δύο ογκόλιθους⁷¹.

Μακεδονική
Ακρόπολη Ορχομενού

Μυκηναϊκή
Ακρόπολη Γλά

Μυκηναϊκή Ακρόπολη Γλα

Αφήνοντας πίσω μας τον Ορχομενό και παίρνοντας το δρόμο για Ακραιφνιο, στρίβουμε δεξιά στον κόμβο του Κάστρου και ακολουθώντας τον επαρχιακό δρόμο προς το Κόκκινο, βρίσκουμε ένα χαμηλό βραχώδες ύψωμα. Είναι ο λόφος του Γλα, στην σχετικά ομαλή κορυφή του οποίου οι Μινύες έχτισαν την οχυρωμένη ακρόπολη κατά τον 13^ο-14^ο αιώνα π.Χ. Λόγω της θέσης του στα ΒΑ του λεκανοπεδίου της Κωπαΐδας, ο τριγωνικού σχήματος λόφος αποτέλεσε αναπόσπαστο μέρος των έργων οχύρωσης και αποξήρανσης που πραγματοποιήθηκαν κατά τη μυκηναϊκή περίοδο. Πριν από τα έργα είχε τη μορφή νησίδας, όταν όμως έγινε προσβάσιμος από την αποξηραμένη πλέον Κωπαΐδα, κατοικήθηκε και οχυρώθηκε με τείχος μήκους 3 χλμ. και πάχους περίπου 5 μ.

Αν και το τεράστιο αυτό έργο δεν αναφέρεται σε κανένα κλασικό ή και μεταγενέστερο κείμενο, αποτελεί τη μεγαλύτερη σε έκταση μυκηναϊκή οχύρωση που σώζεται μέχρι σήμερα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι έχει επταπλάσια έκταση σε σχέση με τις Μυκήνες. Η ακρόπολη κατασκευάστηκε με τεράστιους ογκόλιθους, είχε τέσσερις πύλες και δεν επεκτάθηκε ή ενισχύθηκε με συμπληρωματικές εργασίες ποτέ. Χρησιμοποιήθηκε κυρίως για την επίβλεψη της ΒΑ πλευράς της Κωπαΐδας αλλά και των ζωτικής σημασίας έργων αποξήρανσης. Αν και το έργο «χρεώνεται» στους Μινύες, είναι πιθανό τελικά να ήταν αποτέλεσμα συλλογικής προσπάθειας πολλών πόλεων της περιοχής της Κωπαΐδας.

Μια συνηθισμένη μυκηναϊκή ακρόπολη αποτελείτο από ιερά, μνημεία, ανάκτορο και κατοικίες. Ωστόσο η δομή της ακρόπολης του Γλα ήταν πολύ διαφορετική, πιθανότατα εξαιτίας του πολύ συγκεκριμένου λόγου κατασκευής της (επίβλεψη εργασιών και συγκέντρωση αγροτικών προϊόντων). Από τα λίγα σχετικά κτίσματα της περιοχής, το σπουδαιότερο συγκρότημα ήταν το Μέλαθρον στο βόρειο τμήμα του κεντρικού περιβόλου. Κατασκευασμένο σε δύο πτέρυγες με ισάριθμες εισόδους, αποτελείτο από δύο όμοια διαμερίσματα τριών χώρων, τα οποία, αν και ανεξάρτητα, επικοινωνούσαν μεταξύ τους. Στο μέλαθρον κατοικούσαν αξιωματούχοι, αρμοδιότητες των οποίων ήταν πιθανότατα η επίβλεψη των έργων και η φύλαξη των αγροτικών προϊόντων. Σε αυτό το συμπέρασμα οδήγησε η ύπαρξη τεράστιων οικοδομημάτων στον νότιο περίβολο, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως αποθήκες χωρητικότητας 2.000 τόνων.

Εντύπωση προκαλεί η διακόσμηση σχεδόν όλων των κτιρίων με τοιχογραφίες. Παρόλο που τα κτίσματα ήταν απλώς λειτουργικά, σε πολλούς τοίχους βρέθηκαν τμήματα σχεδίων και χρώμα.

Ο Γλας και οι εγκαταστάσεις του χτίστηκαν στις αρχές του 13^{ου} αι. π.Χ. και καταστράφηκαν λίγο πριν το 1200 π.Χ., χωρίς να ξαναλειτουργήσουν⁷².

Ακρόπολη αρχαίας Ακραιφίας

Έχοντας πλέον πάρει το δρόμο προς ανατολικά, αξίζει σίγουρα μία στάση και στην Ακρόπολη της αρχαίας Ακραιφίας, η οποία βρίσκεται στα νότια του χωριού Ακραιφνιο στον λόφο Σκοπιά. Σύμφωνα με τον Στράβωνα, η αρχαία πόλη χτίστηκε, «εν ύψει» δηλαδή σε ψηλό μέρος. Η Ακραιφία ή Ακραιφνιο αναπτύχθηκε κατά τα γεωμετρικά χρόνια και άκμασε τον 6^ο και 5^ο π.Χ. αιώνα. Δεν έχει ανασκαφεί συστηματικά και σήμερα σώζεται μόνο τμήμα της οχύρωσής της καθώς κι ένας πενταγωνικός πύργος με πύλη.

Η πόλη περιβαλλόταν από τείχος κατασκευασμένο τον 4^ο π.Χ. αιώνα από πολυγωνικούς λίθους. Το ένα σκέλος του διαπερνούσε τη βόρεια πλευρά του λόφου με κατεύθυνση προς το σημερινό Ακραιφνιο, ενώ το άλλο ξεκινούσε από μια πύλη και τον πύργο κι είχε πορεία προς τα δυτικά, καταλήγοντας κοντά στο εκκλησάκι της Παναγίας στο νότιο τμήμα του σημερινού χωριού. Καταστράφηκε από τους Ρωμαίους το 196 π.Χ.

Σε σχετικά καλή κατάσταση σώζεται το ανατολικό κομμάτι των τειχών της άνω πόλης στα δυτικά του λόφου, σε αντίθεση με τα τείχη της κάτω πόλης στα βόρεια και δυτικά, τα οποία δεν διατηρήθηκαν. Είναι βέβαια αρκετά πιθανό να μην έχουν αποκαλυφθεί ακόμη, αφού στην περιοχή δεν έχουν γίνει συστηματικές ανασκαφικές εργασίες. Θαμμένη ίσως είναι και η αρχαία πόλη. Παρόλα αυτά ίχνη από τα θεμέλια των τειχών είναι ορατά σχεδόν σε όλο το μήκος της κορυφογραμμής⁷³.

Κύλικα, 6^{ος} αι. π.Χ.
Ακραιφνιο,
από το Αρχαιολογικό
Μουσείο Θηβών

Το Ηρώον του Πτώου

Από την περιήγηση στην Βοιωτική γη δε θα μπορούσε να λείπει μία επίσκεψη στο Ηρώο του Πτώου. Σε απόσταση 1 χλμ. δυτικά του Ακραιφνίου, δηλαδή στην κοιλάδα μεταξύ της αρχαίας Ακραιφίας και του ιερού του Απόλλωνα, στα βόρεια του λόφου Καστράκι, βρίσκεται το ιερό του ήρωα Πτώου. Το ιερό έφερε στο φως ανασκαφή τα έτη 1884-1891. Είναι αντικριστό, σε απόσταση 1 χλμ. περίπου από τον ναό του Απόλλωνα Πτώου.

Η κατασκευή του αποτελείται από δύο επίπεδα. Ο ναός βρίσκεται στο ανώτερο πλάτωμα προς τα νότια, ενώ το ηρώο και η «ιερά οδός των τριπόδων» βρίσκονται βόρεια στο κατώτερο πλάτωμα. Στα ανατολικά του μακρόστενου ναού δέσποζε τετράγωνος βωμός του 4^{ου} π.Χ. αιώνα, ο οποίος πιθανότατα αντικατέστησε αρχαϊκό ναό του 6ου π.Χ. αιώνα. Το ηρώο του Πτώου συγκαταλέγεται στα αρχαϊκά κτίρια που βρέθηκαν στο κατώτερο πλάτωμα, μαζί με δύο βωμούς. Από το συγκεκριμένο πλάτωμα φαίνεται να ξεκινά η οδός των τριπόδων, ο πλακόστρωτος δρόμος με τους χάλκινους τρίποδες⁷⁴ ύψους 2-2,50 μ., που οδηγούσε στην Ακραιφία. Κατά τις ανασκαφές στην περιοχή βρέθηκαν ανδρικά και γυναικεία ειδώλια και ειδώλια ζώων⁷⁵.

Ναός του Πτώου Απόλλωνα

Το ιερό του Πτώου Απόλλωνα βρίσκεται σε απόσταση 3 χλμ. ανατολικά του Ακραιφνίου, στη θέση Περδικόβρυση στα δυτικά του όρους Πτώου (Πελαγία). Οι ανασκαφές αποκάλυψαν ότι ήταν δομημένο σε τρία επίπεδα. Στο χαμηλότερο βρέθηκαν δεξαμενές νερού, στο επόμενο στοές κι ένα τετράγωνο κτίριο, ενώ στο υψηλότερο δέσποζε ο ναός αφιερωμένος στον Απόλλωνα. Το ιερό σκεπάζει ένας επιβλητικός προεξέχων βράχος.

Πλήθος κόσμου κατέκλυε την περιοχή για να επισκεφτεί το φημισμένο μαντείο που λειτουργούσε μαζί με τον ναό. Αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα μαντεία της αρχαιότητας και είχε τη φήμη του «αψευδούς» (αλάθητου). Βασικό ρόλο στη λειτουργία του φαίνεται να έπαιζε το νερό, ως μέσο θεραπείας και κάθαρσης, ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι έδινε χρησμούς και σε άλλες γλώσσες πέραν της ελληνικής.

Κούροι από τον Ναό του Απόλλωνα Πτώου, από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών

Το ιερό πρωτοκατοικήθηκε στους ύστερους νεολιθικούς-πρώιμους ελλαδικούς χρόνους, ενώ περίοδος ακμής του θεωρείται η αρχαϊκή, κατά την οποία η τέχνη ανθεί. Το γεγονός αυτό αποδεικνύουν τα αναθήματα αλλά και οι περίπου 90 εντυπωσιακοί, φτιαγμένοι από πωρόλιθο ή μάρμαρο κούροι που βρέθηκαν στην περιοχή, οι περισσότεροι εξ' αυτών δυστυχώς σε θραύσματα. Τρίποδες, αγγεία, αγαλματίδια, όπλα κ.α. είναι επίσης κάποια από τα αξιόλογα αναθήματα τα οποία αποκαλύφθηκαν κατά τις ανασκαφές και χρονολογούνται από τις αρχές του 6ου π.Χ. αιώνα μέχρι και τη Ρωμαϊκή εποχή.

Σαφείς αναφορές για το πότε ακριβώς καταστράφηκε το ιερό, δεν υπάρχουν.

Το ιερό αποτελείτο από τον ναό του Απόλλωνα, το σπήλαιο βάθους 5-6 μέτρων το οποίο χρησίμευε για την απόκρυψη της μαντικής τελετουργίας από το κοινό, τον ναό της Προναίας Αθηνάς η οποία λατρευόταν εκεί τουλάχιστον από το τέλος των αρχαϊκών χρόνων, το θέατρο το οποίο βρισκόταν στην πλατεία του ελληνιστικού ναού και ήταν το μέρος όπου τελούνταν τα Πτώια⁷⁶, εγκαταστάσεις και οικοδομήματα για τους θεωρούς, τους ιερείς και τους δημόσιους λειτουργούς, δεξαμενές και λουτρό.

Ο Ναός του Πτώου Απόλλωνα ήταν το σπουδαιότερο κτίριο του ιερού. Πιθανότατα η αρχική του κατασκευή, του 7^{ου} π.Χ. αιώνα, ήταν ξύλινη. Οι επισκευές και η σταδιακή αντικατάσταση των τοίχων με λίθους είχαν ως αποτέλεσμα την μετατροπή του σε αμιγώς πώρινο ναό κατά τον 6^ο π.Χ. αιώνα.

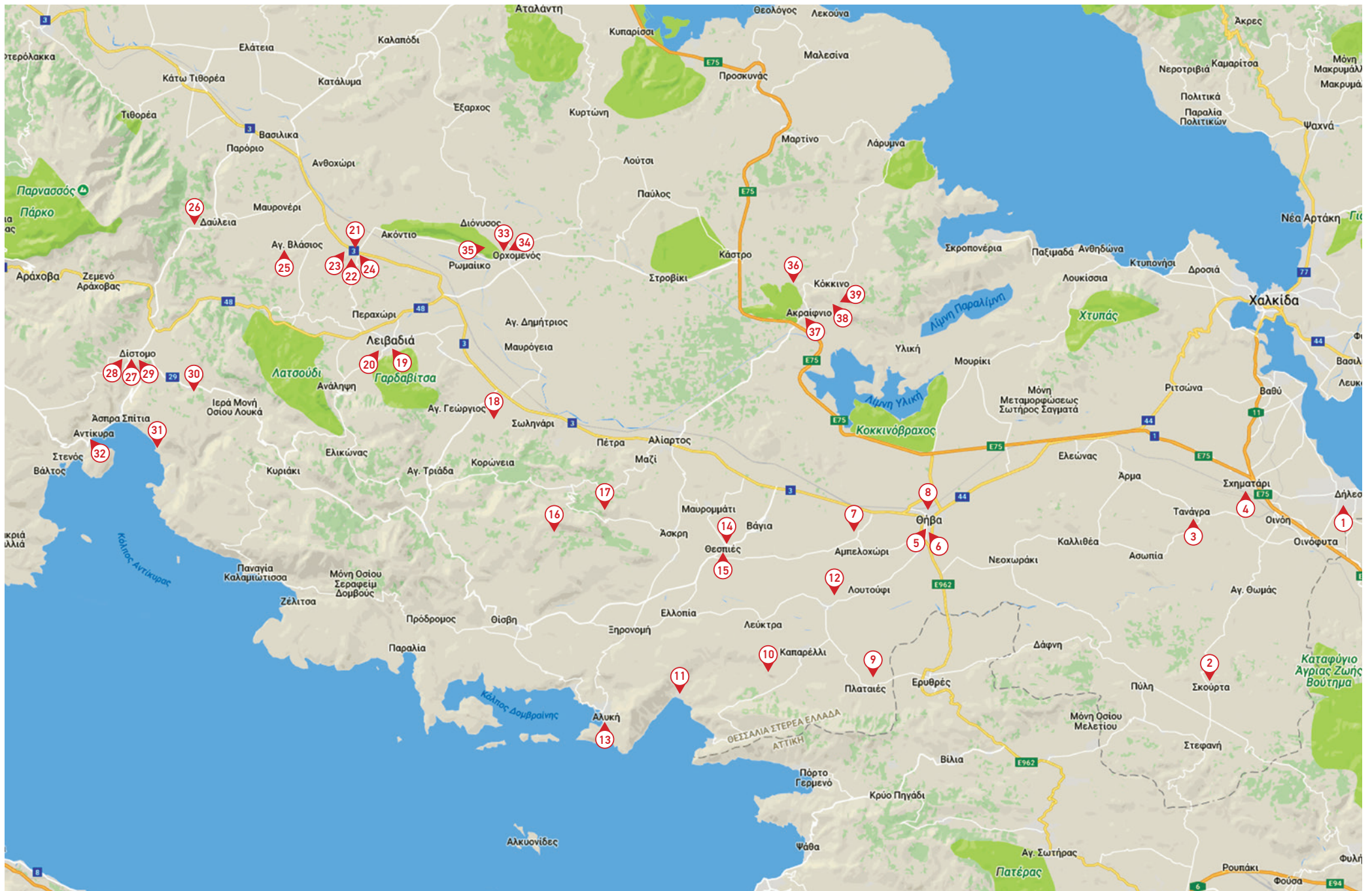
Η διακοπή της λειτουργίας του μαντείου έγινε το 335 π.Χ. Νεώτερος λίθινος περίπτερος ναός χτίστηκε ακριβώς στην ίδια θέση κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, μετά το 315 π.Χ. και την ανοικοδόμηση της Θήβας από τον Κάσσανδρο. Είχε πώρινους κίονες στο πτερό, πρόναο και μακρύ σηκό και δυστυχώς δεν σώζεται σε καλή κατάσταση. Είναι ακόμη ορατός αλλά ο τρόπος κατασκευής του, από πωρόλιθο της περιοχής, δεν επέτρεψε τη διατήρηση παρά μόνο ελάχιστων λίθων⁷⁷.

- ¹ <http://boeotia.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=13057>, Βοιωτική, Διαδικτυακή, Πολιτισμική Εγκυκλοπαίδεια, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- ² http://www.yppo.gr/O/anaskafes/pdfs/TH_EPKA.pdf, Υπουργείο Πολιτισμού, Θ' ΕΠΚΑ
- ³ <http://boeotia.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=13057>, Βοιωτική, Διαδικτυακή, Πολιτισμική Εγκυκλοπαίδεια, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- ⁴ ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/60974/3092/23-12-1992 - ΦΕΚ 26/Β/26-1-1993
- ⁵ Χαραμή Αλεξάνδρα «Νέες ανασκαφικές έρευνες και ευρήματα στην αρχαία Τανάγρα και την περιοχή της» 04/04/2011, Εκδήλωση: Κύκλος Διαλέξεων 2011 των αρχαιολόγων της Θ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Βοιωτίας
- ⁶ Α ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/45103/2750/6-9-2001 - ΦΕΚ 1243/Β/25-9-2001
- ⁷ Αρχαία Θέατρα της Στερεάς Ελλάδας, Επιστημονική Υπεύθυνος: Ροζίνα Κολώνια, εκδόσεις Διάζωμα 2013
- ⁸ <http://boeotia.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=13044>, Βοιωτική, Διαδικτυακή, Πολιτισμική Εγκυκλοπαίδεια, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- ⁹ ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/11048/590/22-3-1994 - ΦΕΚ 277/Β/18-4-1994
- ¹⁰ ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/21472/1323/22-7-1998 - ΦΕΚ 985/Β/18-9-1998
- ¹¹ ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/21472/1323/22-7-1998 - ΦΕΚ 985/Β/18-9-1998
- ¹² <http://boeotia.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=13044>, Βοιωτική, Διαδικτυακή, Πολιτισμική Εγκυκλοπαίδεια, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- ¹³ Χαραμή Αλεξάνδρα «Νέες ανασκαφικές έρευνες και ευρήματα στην αρχαία Τανάγρα και την περιοχή της» 04/04/2011, Εκδήλωση: Κύκλος Διαλέξεων 2011 των αρχαιολόγων της Θ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Βοιωτίας
- ¹⁴ <http://boeotia.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=13044>, Βοιωτική, Διαδικτυακή, Πολιτισμική Εγκυκλοπαίδεια, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- ¹⁵ Χαραμή Αλεξάνδρα «Νέες ανασκαφικές έρευνες και ευρήματα στην αρχαία Τανάγρα και την περιοχή της» 04/04/2011, Εκδήλωση: Κύκλος Διαλέξεων 2011 των αρχαιολόγων της Θ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Βοιωτίας
- ¹⁶ http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=14503, Υπουργείο Πολιτισμού
- ¹⁷ <http://kassiani.fhw.gr/boeotia/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=13001>, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- ¹⁸ http://www.fhw.gr/projects/boeotia/thebes/index.php?view=per&pid=2&lang_id=gr, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- ¹⁹ <https://www.mthv.gr/el/pera-apo-to-mouseio/peripatos-sti-thiba/%E2%80%9CSeptapylos-thiba%E2%80%9D/>, Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών
- ²⁰ http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2459, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
- ²¹ <https://www.mthv.gr/el/pera-apo-to-mouseio/peripatos-sti-thiba/archaiologikos-horos-mykinaikou-anaktorou-thibas-%E2%80%9Ckadmeio%E2%80%9D/>, Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών
- ²² http://www.fhw.gr/projects/boeotia/thebes/index.php?view=per&pid=4&lang_id=gr, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- ²³ <https://www.mthv.gr/el/pera-apo-to-mouseio/peripatos-sti-thiba/naos-isminiou-apolloa/>, Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών
- ²⁴ <http://www.thiva.gr/portal/page/portal/dimosThivas/thiva.pdf>, Δήμος Θήβας
- ²⁵ http://www.diazoma.gr/200-Stuff-03-Diazoma/Tour-O16_Viotia-v1.pdf, Σωματείο « ΔΙΑΖΩΜΑ », « Αρχαία Θέατρα της Βοιωτίας », Φεβρουάριος 2010
- ²⁶ ΥΑ ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/Α1/Φ09/55455/2134/22-10-1984, ΦΕΚ 858/Β/7-12-1984, Αρχαιολογικός χώρος αρχαίας πόλης των Πλαταιών, ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/52191/3063 π.ε./3-6-1999, ΦΕΚ 1306/Β/24-6-1999, Αρχαιολογικός χώρος του πεδίου της μάχης των Πλαταιών, <http://www.thiva.gr/portal/page/portal/dimosThivas/dtkoinothtes/dkplataiwn/40C09D8136884328A8A39BE3524A0785>, Δήμος Θήβας
- ²⁷ http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1829, Υπουργείο Πολιτισμού, <http://www.thiva.gr/portal/page/portal/dimosThivas/dtkoinothtes/dkplataiwn/40C09D8136884328A8A39BE3524A0785>, Δήμος Θήβας
- ²⁸ ΥΑ ΥΠΠΕ/Α/Φ31/15322/1614/19-11-1976, ΦΕΚ 1504/Β/15-12-1976, ΥΑ ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/Α1/Φ09/57689/2229/14-11-1984, ΦΕΚ 875/Β/17-12-1984, ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/21833/1191/8-8-1994, ΦΕΚ 647/Β/26-8-1994, Αρχαιολογικός χώρος Λιβαδόστρας Βοιωτίας, <http://boeotia.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=13019>, <http://www.thiva.gr/portal/page/portal/dimosThivas/dtkoinothtes/dkplataiwn/40C09D8136884328A8A39BE3524A0785>, http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2667
- ²⁹ ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/5373/235/1-2-1999, ΦΕΚ 126/Β/18-2-1999, Αρχαιολογικός χώρος αρχαίας Ευτρέψεως, http://odysseus.culture.gr/h/3/gh352.jsp?obj_id=6029, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, <http://boeotia.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaID=13019>
- ³⁰ ΥΑ Φ31/32259/3185/20-9-1974, ΦΕΚ 1009/Β/8-10-1974, ΥΑ ΥΠΠΕ/ΑΡΧ/Α1/Φ09/66807/3338/4-12-1979, ΦΕΚ 281/Β/20-3-1980, Αρχαιολογικός χώρος Αλυκής (Ακρόπολη αρχαίων Σιφών ή Τίφων), http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=2603, Υπουργείο Πολιτισμού
- ³¹ <http://boeotia.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=12999#>, Βοιωτική, Διαδικτυακή, Πολιτισμική Εγκυκλοπαίδεια, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- ³² http://odysseus.culture.gr/h/1/gh152.jsp?obj_id=23226, Υπουργείο Πολιτισμού
- ³³ http://odysseus.culture.gr/h/3/gh352.jsp?obj_id=2456, Υπουργείο Πολιτισμού
- ³⁴ Αρχαία Θέατρα της Στερεάς Ελλάδας, Επιστημονική Υπεύθυνος: Ροζίνα Κολώνια, εκδόσεις Διάζωμα 2013
- ³⁵ Αρχαία Θέατρα της Στερεάς Ελλάδας, Επιστημονική Υπεύθυνος: Ροζίνα Κολώνια, εκδόσεις Διάζωμα 2013
- ³⁶ Αρχαία Θέατρα της Στερεάς Ελλάδας, Επιστημονική Υπεύθυνος: Ροζίνα Κολώνια, εκδόσεις Διάζωμα 2013
- ³⁷ http://odysseus.culture.gr/h/3/gh352.jsp?obj_id=6027, Υπουργείο Πολιτισμού
- ³⁸ ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ43/14274/654/17-3-2000 - ΦΕΚ 480/Β/6-4-2000
- ³⁹ http://odysseus.culture.gr/h/3/gh352.jsp?obj_id=6027, Υπουργείο Πολιτισμού
- ⁴⁰ <http://www.kathimerini.gr/433770/article/politismos/arxio-politismoy/h-istoria-ths-arkaias-aliartoy>, Καθημερινή 4/8/2011 « Η Ιστορία της Αρχαίας Αλιάρτου », σύμφωνα με το βιβλίο του Βαρβαρούση Πάρη « Η αρχαία Αλιάρτος - Ιστορία και Πολιτισμός » - εκδόσεις Παπαζήση
- ⁴¹ <http://viotikoskosmos.wikidot.com/korwnia>, Ελεύθερη ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια για τη Βοιωτία
- ⁴² http://odysseus.culture.gr/h/3/gh352.jsp?obj_id=23224, Υπουργείο Πολιτισμού
- ⁴³ <http://viotikoskosmos.wikidot.com/korwnia>, Ελεύθερη ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια για τη Βοιωτία

- 44 <http://viotikoskosmos.wikidot.com/korwnia>, Ελεύθερη ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια για τη Βοιωτία
- 45 http://www.fhw.gr/projects/boeotia/trophonio/index.php?view=page&sid=13&lang_id=gr, Βοιωτική, Διαδικτυακή, Πολιτισμική Εγκυκλοπαίδεια, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- 46 http://www.fhw.gr/projects/boeotia/trophonio/index.php?view=page&sid=16&lang_id=gr, Βοιωτική, Διαδικτυακή, Πολιτισμική Εγκυκλοπαίδεια, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- 47 http://www.fhw.gr/projects/boeotia/trophonio/index.php?view=page&sid=13&lang_id=gr, Βοιωτική, Διαδικτυακή, Πολιτισμική Εγκυκλοπαίδεια, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- 48 <http://viotikoskosmos.wikidot.com/vall-stath-naos-dios>, Αναστασία Γκαδόλου, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, «Η πρόσφατη αρχαιολογική έρευνα στο ναό του Διός Βασιλέως στη Λιβαδειά»
- 49 <http://viotikoskosmos.wikidot.com/vall-stath-naos-dios>, Αναστασία Γκαδόλου, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, «Η πρόσφατη αρχαιολογική έρευνα στο ναό του Διός Βασιλέως στη Λιβαδειά»
- 50 http://www.yppo.gr/5/g5131.jsp?obj_id=1354
- 51 http://www.diazoma.gr/200-Stuff-06-Theatres/Datasheet_Xaironias_v1.pdf, «Αρχαίο Θέατρο Χαϊρώνειας» Βασίλειος Αραβαντινός - Θ' ΕΠΚΑ, Κυριακή Καλιγά – Θ' ΕΠΚΑ, Υπουργείο Πολιτισμού
- 52 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=23235, Υπουργείο Πολιτισμού
- 53 <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=269896>, 26/05/2009
- 54 http://www.tap.gr/tapadb/components/com_jshopping/files/demo_products/O85_XAI_XAIRONEIA_W.pdf, Ε. Κουντούρη, Υπουργείο Πολιτισμού
- 55 http://www.diazoma.gr/200-Stuff-06-Theatres/Datasheet_Xaironias_v1.pdf, «Αρχαίο Θέατρο Χαϊρώνειας» Βασίλειος Αραβαντινός - Θ' ΕΠΚΑ, Κυριακή Καλιγά – Θ' ΕΠΚΑ, Υπουργείο Πολιτισμού
- 56 <http://boeotia.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=13048>, Βοιωτική, Διαδικτυακή, Πολιτισμική Εγκυκλοπαίδεια, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- 57 Αρχαία Θέατρα της Στερεάς Ελλάδας, Επιστημονική Υπεύθυνος: Ροζίνα Κολώνια, εκδόσεις Διάζωμα 2013
- 58 <https://www.mthv.gr/el/pera-apo-to-mouseio/peripatos-sti-boiotia/haironeia/>
- 59 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh352.jsp?obj_id=2648, Υπουργείο Πολιτισμού
- 60 <http://boeotia.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=12993>, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού
- 61 http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=5060&era=2&group=3, Υπουργείο Πολιτισμού
- 62 http://listedmonuments.culture.gr/fek.php?ID_FEKYA=3248
- 63 http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=5060&era=2&group=3, Υπουργείο Πολιτισμού
- 64 http://listedmonuments.culture.gr/fek.php?ID_FEKYA=110518527
- 65 <https://www.mthv.gr/el/pera-apo-to-mouseio/peripatos-sti-boiotia/arhaiologiki-syllogi-distomou/>
- 66 http://listedmonuments.culture.gr/fek.php?ID_FEKYA=19765
- 67 http://www.academia.edu/4368005/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1_%CE%A3%CF%84%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CE%B4%CE%B1_%CE%9C%CE%AF%CE%B1_%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1_%CE%A6%CF%89%CE%BA%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7_%CE%BC%CE%AD%CF%83%CE%B1_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%BF, Αρχαία Στείριδα – Μια αρχαία Φωκική Πόλη μέσα στον χρόνο, Εύη Τσώτα, Υπουργείο Πολιτισμού
- 68 https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%B5%CE%B4%CE%B5%CF%8E%CE%BD_%CE%A6%CF%89%CE%BA%CE%AF%CE%B4%CE%B1%CF%82
- 69 http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=5112
- 70 http://www.academia.edu/1957090/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1_%CE%91%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%BA%CF%85%CF%81%CE%B1_%CE%AD%CE%BD%CE%B1_%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%BF_%CE%BB%CE%B9%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CE%B9_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%9A%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%B8%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%8D_%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82_%CE%AD%CE%BA%CE%B4%CE%BF%CF%83%CE%B7_
- 71 <http://boeotia.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=13017>, http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=5341, <http://www.orchomenos.gr/O8mnimeia/O8.O1.minyas.htm>
- 72 http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=5341, <http://www.orchomenos.gr/O8mnimeia/O8.O2.theatro.htm>
- 73 http://www.orchomenos.gr/O8mnimeia/O8.O3.akropoli_orchom.htm, ιστοσελίδα Δήμου Ορχομενού
- 74 <http://odysseus.culture.gr>, <http://www.orchomenos.gr/O8mnimeia/O8.O4.gla.htm>, <http://www.orchomenos.gr/O8mnimeia/O8.O4.gla.htm>
- 75 <http://odysseus.culture.gr>, http://www.orchomenos.gr/O8mnimeia/O8.O5.akropoli_akraifnio.htm
- 76 Τρίποδες: Επίσημα αναθήματα της πόλης της Ακραιφίας
- 77 <http://boeotia.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=13063>, http://www.orchomenos.gr/O8mnimeia/O8.O7.iroon_ptoon.htm
- 78 Αγωνίσματα πνευματικού ενδιαφέροντος τα οποία τελούνταν κάθε πέντε χρόνια
- 79 <http://boeotia.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=13063>, http://www.orchomenos.gr/O8mnimeia/O8.O6.apollon_ptoon.htm

---

Στον Δήμο Τανάγρας

1. Αρχαιολογικός Χώρος στο Δήλεσι
2. Αρχαιολογικός Χώρος στα Δερβενοχώρια
3. Αρχαία Τανάγρα
4. Αρχαιολογικό Μουσείο Σχηματαρίου

Στον Δήμο Θηβαίων

5. Τείχη Καδμείας – Μυκηναϊκό Ανάκτορο Καδμείων
6. Ιερό του Ισμνίου Απόλλωνος
7. Ιερό και Αρχαίο Θέατρο Καβιρείου
8. Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών
9. Αρχαιολογικός Χώρος Πλαταιών
10. Αρχαιολογικός Χώρος Λεύκτρων
11. Αρχαία Κρεύσις
12. Αρχαιολογικός Χώρος Εύτρησης
13. Ακρόπολη Σιφών

Στον Δήμο Αλιάρτου - Θεσπιέων

14. Αρχαία πόλη Θεσπιών
15. Αρχαιολογική Συλλογή Θεσπιών
16. Ιερό Άλσος των Μουσών
17. Αρχαία πόλη της Αλιάρτου

Στον Δήμο Λεβαδέων

18. Η Ακρόπολη της Αρχαίας Κορώνειας
19. Το Μαντείο του Τροφωνίου Διός
20. Ο Ναός του Διός Βασιλέως

21. Ο Λέων της Χαιρώνειας
22. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Χαιρώνειας
23. Το Αρχαίο Θέατρο της Χαιρώνειας
24. Η Ακρόπολη της Αρχαίας Χαιρώνειας
25. Η Ακρόπολη Πανοπέως στον Άγιο Βλάσιο
26. Η Ακρόπολη της Αρχαίας Δαύλειας

Στον Δήμο Διστόμου – Αράκωβας - Αντίκυρας

27. Αρχαιολογικός Χώρος στον λόφο «Κάστρο» Διστόμου
28. Αρχαίο Τείχος Διστόμου
29. Αρχαιολογική Συλλογή Διστόμου
30. Ακρόπολη Αρχαίας Στείριδας
31. Η Ακρόπολη του Μεδεώνος
32. Αρχαιολογικός χώρος Αντίκυρας

Στον Δήμο Ορχομενού

33. Ο Θολωτός Τάφος ή Θησαυρός του Μινύα
  34. Αρχαίο Θέατρο - Ωδείο Ορχομενού
  35. Μακεδονική Ακρόπολη Ορχομενού
  36. Μυκηναϊκή Ακρόπολη Γλα
  37. Ακρόπολη αρχαίας Ακραιφίας
  38. Το Ηρώον του Πτώου
  39. Ναός του Πτώου Απόλλωνα
-

ΕΡΓΟ: «ΒΟΙΩΤΙΑ – ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ»

Δράση «L313-4 Προβολή και προώθηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών» - Υπομέτρο «L313 Ενθάαρρυνση τουριστικών δραστηριοτήτων» προγράμματος προσέγγισης LEADER της ΟΤΔ «ΕΛΙΚΩΝΑΣ – ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ – ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Ο.Τ.Α.» ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ (ΠΑΑ) 2007-2013 & 2014-2020

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

VIOTIA CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

Λ. Κουτσοπετάλου 1, Λιβαδειά, Τ.Κ. 32100, • Τηλ. 22610-28281, fax: 22610-21347
Παράρτημα Θήβας : Δίρκης 20, Θήβα, Τ.Κ. 32200 • Τηλ. 22620-89630 • fax: 22620-89630
<http://www.viotiachamber.gr>, e-mail: epimviot@otenet.gr

